

Vilniaus universitetas Teisės fakultetas
Roko Zaleskio

magistro darbas

**Rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo
ypatumai**

vadovė: R.Ragulskytė-Markovienė

Vilnius
2008

TURINYS

Ižanga	2
1. Rinkimų reikšmė ir įtaka	3
2. Teisės aktai, nustatantys rinkimų pažeidimų nagrinėjimą	6
3. Rinkimų įstatymų pažeidimų klasifikavimas	8
4. Rinkimų įstatymų pažeidimai, užtraukiantys baudžiamąją ar administracinę atsakomybę	9
5. Rinkimų ginčai	10
6. Tam tikri klausimai, kylantys dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo	18
6.1. Subjektai, turintys teisę pateikti skundą dėl rinkimų komisijų sprendimų	18
6.2. Viešojo intereso gynimas ir nukentėjusiojo asmens samprata	20
6.3. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui, apskundimo tvarka	25
6.4. Įrodinėjimo teisė ir pareiga, nagrinėjant skundus dėl rinkimų komisijų sprendimų	29
6.5. Esminės įtakos rinkimų rezultatams samprata	32
6.6. Rinkimų pripažinimas negaliojančiais	34
6.7. Įrodymų pakankamumo problema	38
6.8. Skundai dėl teismų sprendimų	40
6.9. Balsavimo slaptumo principas	42
6.10. Terminai	43
6.11. Rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių baudžiamąją atsakomybę, kvalifikavimo ypatumai	44
6.12. Nuostolių atlyginimas	47
Išvados	47

Ižanga

Šio magistrinio darbo tema yra „Rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo ypatumai“. Tinkamas rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimas yra itin svarbus siekiant apginti pažeistas rinkimų dalyvių teises ir atkurti teisingumą, pasitikėjimą valstybe, užtikrinti demokratijos raidą šalyje. Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra numatyta pakankamai daug procedūrų, skirtų nagrinėti rinkimų įstatymų pažeidimus, besiskiriančių nuo įprastų procedūrų, taikomų administraciniame ar baudžiamajame procese, ar nagrinėjant bylas Konstituciniame Teisme.

Kadangi rinkimų įstatymų pažeidimai gali iššaukti tiek administracinius ginčus, tiek administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, todėl šiame darbe bus stengiamasi kiek įmanoma visapusiškiau apžvelgti rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimą, apjungiant tiek baudžiamąjį, tiek administracinį procesą, tiek nagrinėjimą LR Konstituciniame Teisme.

Šio darbo tikslas – įvertinti, ar numatytos rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo procedūros Lietuvoje yra tinkamos tam, kad rinkimų dalyviai galėtų apginti savo teises.

Šio darbo objektas yra teisiniai santykiai, kurie susiformuoja tarp rinkimų dalyvių ir valstybės institucijų, pastarosioms nagrinėjant rinkimų įstatymų pažeidimus.

Šiame darbe nagrinėjama Konstitucinio Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, sprendžiant ginčus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, nagrinėjant rinkimų įstatymų pažeidimus ir taikant už juos baudžiamąją atsakomybę, šiame darbe nėra apžvelgiama, nes tokia praktika dar nėra susiformavusi.

Lietuvos teisinėje literatūroje rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo tema nėra plačiau išplėtotą, šiek tiek dėmesio jai buvo skirta Lietuvos konstitucinės teisės vadovyje¹. Todėl rašant šį darbą daugiau buvo remiamasi užsienio autorių darbais, esančiais Lietuvos bibliotekose² ar publikuotais internete³. Vadovėliuose „Зарубежное избирательное право“ ir „Сравнительное избирательное право“ yra apibūdinama rinkimų teisės šaka, analizuojami įvairūs rinkimų teisės institutai, skiriama dėmesio rinkimų įstatymų pažeidimų ir ginčų nagrinėjimui. Taip pat juose yra pateikiama įvairių valstybių teisės aktų, reglamentuojančių rinkimus, ir tose valstybėse nagrinėtų bylų pavyzdžių. Rinkinyje „Сборник нормативных правовых актов зарубежного избирательного законодательства“ yra pateikiamos įvairių valstybių teisės aktų,

¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Kaunas, 2002.

² Вешняков А.А., Алебастрова И.А., Веденеев Ю.А., Маклаков В.В. Сборник нормативных правовых актов зарубежного избирательного законодательства. Москва, 2004.;

Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право. Москва, 2003.;

Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003.;

Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.

³ Petit D. Resolving election disputes in the OSCE area: towards a standard election dispute monitoring system. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Warsaw, 2000.;

Huefner S. F. Remediating election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44.;

Asshidique J. Handbook on election result dispute settlement Constitutional court of the Republic of Indonesia. 2004.

reglamentuojančių rinkimus, ištraukos. Indonezijos Konstitucinio Teismo leidinyje „Handbook on election result dispute settlement“ nurodomi pagrindiniai rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo principai. Richard Ghevontian pranešime „Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų“ ir S. F. Huefner straipsnyje „Remedying election wrongs“ yra išdėstoma šių autorių nuomonė atskirais rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo klausimais, taip pat pateikiama JAV ir Prancūzijos teisminių institucijų sprendimų pavyzdžių. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos leidinyje „Resolving election disputes in the OSCE area: towards a standard election dispute monitoring system“ nurodomi rekomenduotini sąžiningų rinkimų ir tinkamo rinkimų ginčų nagrinėjimo principai.

Rašant šį darbą remtasi tarptautinių organizacijų, kurių tikslas yra demokratijos sklaida, pateiktomis ir internete paskelbtomis rekomendacijomis⁴ dėl tinkamo rinkimų proceso organizavimo.

1. Rinkimų reikšmė ir įtaka

Rinkimai demokratinėse valstybėse yra tas mechanizmas, kurio pagalba yra formuojamos svarbiausios valdžios institucijos. Rinkimų metu pasireiškia piliečių dalyvavimas valstybės valdyme ir išreiškiamas tautos suverenitetas. Net ir itin konservatyviose ir uždaroje valstybėse, kuriose nėra susiformavusi pilietinė visuomenė, o demokratinių institutų funkcionavimas silpnas, rinkimai atlieka politinio elito atsinaujinimo funkciją, nes jų metu, išvengiant kruvinos konkurencijos tarp įvairių politinių jėgų, yra užimamos laisvos pareigos, atsiradusios pasitraukus esamiems politiniams lyderiams.⁵

Valstybė, kurioje nėra rengiami rinkimai, negali būti vadinama demokratinė. Tačiau ir pats rinkimų egzistavimo faktas dar neleidžia teigti, kad valstybė yra demokratinė⁶. Net ir nedemokratiniai politiniai režimai neatsisako rinkimų vykdymo savo šalyse, taip norėdami sukurti valdžios legitimumo įvaizdį, nors iš tikrųjų tai tėra tik tam tikras formalumas ar ritualas, kurio rezultatai žinomi iš anksto.⁷ Palankių rinkimų rezultatų valdantis elitas nedemokratinėse valstybėse siekia įvairiais būdais. Kai kuriose nedemokratinėse valstybėse gyventojams nėra sudaroma galimybė pasirinkti norimą kandidatą (pavyzdžiui, renkama tik iš vieno kandidato, daliai gyventojų neleidžiama balsuoti), o kai kuriose valstybėse valdantis politinis elitas taiko

⁴ Recommendation Rec (2004)20 of the Committee of Ministers to member states on judicial review of administrative acts. Council of Europe Committee of ministers.

Code of good practice in electoral matters. European commission for democracy through law (Venice commission).

⁵ Автономов А.С., Веденев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. Р. 1

⁶ Автономов А.С., Веденев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. Р. 1.

⁷ Автономов А.С., Веденев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. Р. 1.

tam tikrą spaudimą rinkimus vykdančioms ir rinkimų rezultatus nustatančioms institucijoms tam, kad paveikti rinkimų rezultatus palankia linkme.

Nors daugumoje demokratinių valstybių rinkimai yra rengiami tam, kad nenaudojant prievartos būtų atnaujinamas politinis elitas, tačiau kai kuriose valstybėse (daugiausia Afrikoje) rinkimai pasitarnauja ir politinio elito uždarumui.⁸ Tokias valstybes teisingiau būtų galima įvardinti kaip oligarchines. Dar Aristotelis teigė, kad pareigų paskirstymas burtų keliu veda link demokratijos, o pareigų paskirstymas rinkimų keliu - link oligarchijos⁹. Taip nutinka todėl, kad rinkimų keliu yra išrenkami asmenys, kurie ir taip dėl kilmės, turimo turto ar kitų savybių daro įtaką visuomenei ir dėl to turi pranašumą prieš kitus, ne tokius įtakingus kandidatus. Kai kuriose Afrikos valstybėse galima iš anksto nuspėti, kaip išsidėstys politinės jėgos po rinkimų, nes dauguma rinkėjų balsuoja už savo etninių grupių ar genčių lyderius, įgijusius autoritetą dėl savo kilmės, asmeninių nuopelnų ar savybių¹⁰. Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, galima teigti, kad rinkimų organizavimas ne visada dera su demokratija. Tačiau nors rinkimų organizavimas ir turi tam tikrų trūkumų, vis dėlto tai yra geriausias būdas formuoti demokratinės valstybės valdymo institucijas. Net ir senovės Graikijos demokratijos šalininkai pripažino, kad į svarbiausius postus, reikalaujančius ypatingų asmeninių savybių ir kompetencijos, pareigūnai turi būti skiriami ne burtų, bet rinkimų keliu. Todėl, pavyzdžiui, senovės Atėnuose VI-V amžiais pr. Kr. strategai buvo renkami, kai dauguma kitų pareigūnų užimdavo savo pareigas burtų keliu.¹¹

Neabejotina, kad šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse rinkimai yra pagrindinis valdžios institucijų formavimo būdas. Tačiau tam, kad rinkimai būtų išties demokratiški, reikia ir tam tikrų dalykų, kurie tai užtikrintų: visų pirma, reikia rinkimų įstatymų, kuriuose būtų įtvirtintos teisės normos nustatančios laisvus ir sąžiningus rinkimus; antra, autonomiškų ir savarankiškų rinkimus vykdančių institucijų; trečia, rinkėjų elektorato, gerai žinančio savo teises ir pareigas; ketvirta, administracinių procedūrų, garantuojančių visiems rinkėjams laisvą pasirinkimą.¹²

Rinkimai yra vienas iš sudėtingiausių politinių procesų valstybėje, reikalaujantis itin daug žmogiškųjų ir materialinių valstybės resursų. Dėl šios priežasties nei vieni rinkimai nebūna be vienokių ar kitokių pažeidimų¹³. Skirtingose šalyse skiriasi tik rinkimų pažeidimų mastai. Rinkimų pažeidimai taip pat gali sukelti ir pakankamai daug emocijų, kurių pasekoje kartais kyla net ginkluoti neramumai, kaip kad 2008 m. pavasarį įvyko Kenijoje.

⁸ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. Р. 2

⁹ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. р. 2

¹⁰ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. Р. 2.

¹¹ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. Р. 2

¹² Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003, Р. 2

¹³ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.119

Atsižvelgiant į tai, kad visiškai išvengti rinkimų pažeidimų neįmanoma, kiekvienoje valstybėje būtina sukurti ir įtvirtinti tokias teises procedūras, kurios leistų greitai ir efektyviai išaiškinti rinkimų įstatymų pažeidimus ir patraukti atsakomybėn kaltuosius asmenis, bei išspręsti ginčus, kylančius dėl skirtingo rinkimų įstatymo interpretavimo. Efektyvus rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimas taip pat pasitarnautų ir prevencijai, nes bausmės už pažeidimus neišvengiamumas mažintų pažeidimų lygį valstybėje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kartais rinkimų įstatymų pažeidimų procedūros gali būti panaudotos kaip priemonė sutrukdyti tam tikriems kandidatams dalyvauti rinkimuose. Pavyzdžiui, rinkėjų parašų, kuriuos asmuo turi surinkti norėdamas tapti kandidatu, pripažinimas tikrais Rusijoje neretai priklauso nuo santykių tarp toje rinkiminėje apygardoje įtakingų asmenų grupių, o kartais pavirsta netgi politiniu klausimu. 1995 m. Omsko rinkimų komisija atsisakė įregistruoti K.C. Sadikovą kandidatu į Valstybės Dūmą vien todėl, kad rinkimų komisijai pateiktuose dokumentuose įsivėlė korektūros klaida ir buvo neteisingai nurodyta rinkiminė apylinkė, kurioje K.C. Sadikovas norėjo kandidatuoti. Nors 1995 m. lapkričio 23 d. Rusijos Aukščiausiasis teismas tokį rinkimų komisijos sprendimą ir panaikino, tačiau buvo sugaištas laikas, kurį kandidatas į Dūmą galėjo panaudoti savo rinkiminei kampanijai vykdyti¹⁴. Ši byla parodo, kaip svarbu užtikrinti greitą ir operatyvų rinkimų ginčų nagrinėjimą ir kaip lėtas rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo procesas gali suvaržyti kandidatų galimybes.

Tai, kad šalyje vyksta daug teisminių procesų dėl rinkimų pažeidimų, rinkimų eigos ar rezultatų iš esmės rodo ne demokratijos ir teisinės sistemos silpnumą, o politinės sistemos tvirtumą, gyvybingumą ir atvirumą.¹⁵ Rinkimų pažeidimų viešas nagrinėjimas savotiškai skatina teisinės kultūros lygio kilimą šalyje ir vykdo tokių pažeidimų prevenciją ateityje.

Richard Ghevontian išskiria tokius pagrindinius reikalavimus rinkimų pažeidimų ir ginčų nagrinėjimo procesui:

- 1) aiškus jurisdikcijos nustatymas;
- 2) įprastines taisykles atitinkančios proceso taisyklės;
- 3) teisėjams suteikti veiksmingi įgaliojimai.¹⁶

2. Teisės aktai, nustatantys rinkimų pažeidimų nagrinėjimą

¹⁴ Автономов А.С., Веденев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. P.164.

¹⁵ Petit D. Resolving election disputes in the OSCE area: towards a standard election dispute monitoring system. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Warsaw, 2000.P.5

¹⁶ Richard Ghevontian pranešimas „Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų“. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2005. P.117.

Kai kurios nuostatos, susijusios su rinkimų pažeidimų nagrinėjimu, yra įtvirtintos tarptautiniuose dokumentuose: 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje¹⁷, 1966 m. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte¹⁸, 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje¹⁹.

Demokratinėje valstybėje rinkimai privalo būti laisvi, teisingi ir sąžiningi. Geriausias būdas užtikrinti šiuos reikalavimus – įtvirtinti rinkimų procesą įstatymuose, įtvirtinant juose ir rinkimų organizavimo, ir kontrolės tvarką. Įstatymais turėtų būti reglamentuojamas visas rinkimų skundų nagrinėjimo procesas – ir pagrindiniai rinkimų teisės principai, ir paties bylinėjimosi taisyklės.²⁰

Demokratinėje teisinėje valstybėje ir rinkimų reguliavimas įstatymais, ir rinkimų praktika yra grindžiami šalies Konstitucija, kurioje įtvirtinti svarbiausi rinkimų teisės principai.²¹ Šių Konstitucijoje įtvirtintų, rinkimų principų turi laikytis rinkimų santykius reguliuojantis įstatymų leidėjas, rinkimus organizuojančios ir kitos valstybės institucijos bei pareigūnai. Tokios teisės normos kartais būna išdėstytos atskiruose skyriuose, o kartais skyriuose reguliuojančiuose piliečių teisės ar valstybės institucijų darba.²² Rinkimus ir rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimą reglamentuojančios teisės normos įtrauktos ir į Lietuvos Respublikos Konstituciją. LR Konstitucijos 34 str. nurodyta, kad teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai. Kituose Konstitucijos straipsniuose yra įtvirtinti svarbiausi rinkimų principai, rinkimų rengimo laikas ir kai kurios rinkimų procedūros, nurodyta rinkimus rengianti institucija – Vyriausioji rinkimų komisija.

Lietuvoje yra labai daug teisės aktų, kuriuose yra įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimą (LR Prezidento²³, LR Seimo²⁴, LR savivaldybių tarybų rinkimų²⁵, LR rinkimų į Europos Parlamentą²⁶, LR Vyriausiosios rinkimų komisijos²⁷, LR Konstitucinio Teismo²⁸, LR administracinių bylų teisenos²⁹ įstatymai, LR administracinių teisės pažeidimų³⁰, LR baudžiamasis³¹, LR baudžiamojo proceso³², LR civilinis³³ kodeksai, LR Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr.

¹⁷ Žin., 2006, Nr. 68-2497

¹⁸ Žin., 2002, Nr. 77-3288

¹⁹ Žin., 1995, Nr. 40-987

²⁰ Richard Ghevontian pranešimas „Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų“. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2005. P. 112.

²¹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir demokratinių rinkimų instituto konstitucinių pagrindų apsauga. // Jurisprudencija. 2007. Nr.4 (94). P.14.

²² Автономов А.С., Веденев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право, Москва, 2003. P.12.

²³ LR Prezidento rinkimų įstatymas, Nr. X-1599, 2008-06-12, Žin., 2008, Nr. 71-2721

²⁴ LR Seimo rinkimų įstatymas, Nr. VIII-1870, 2000-07-18, Žin., 2000, Nr. 59-1760,

²⁵ LR savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, Nr. X-1001, 2006-12-21, Žin., 2006, Nr. 143-5445,

²⁶ LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas, Nr. IX-1837, 2003-11-20, Žin., 2003, Nr. 115-5192,

²⁷ LR Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas, Nr. IX-985, 2002-06-20, Žin., 2002, Nr. 68-2774

²⁸ LR Konstitucinio Teismo įstatymas, Nr. I-67, 1993-02-03, Žin., 1993, Nr. 6-120

²⁹ LR administracinių bylų teisenos įstatymas, Nr. VIII-1927, 2000-09-19, Žin., 2000, Nr.85-2566

³⁰ LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Nr. ADM, Žin., 1985, Nr. 1-1,

³¹ LR baudžiamasis kodeksas, Nr. VIII-1968, 2000-09-26, Žin., 2000, Nr.89-2741

³² LR baudžiamojo proceso kodeksas, Nr. IX-785, 2002-03-14, Žin., 2002, Nr.37-1341,

³³ LR civilinis kodeksas, Nr. VIII-1864, 2000-07-18, Žin. 2000, Nr.74-2262,

I-47 “Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos ir rekomendacijų patvirtinimo” pakeitimo“³⁴, LR Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas „Dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarkos“³⁵, LR Konstitucinio Teismo reglamentas³⁶).

Diskutuotina, ar tai yra racionalu teisinės technikos požiūriu, nes kartais tos pačios procedūros yra apibūdinamos net keliuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, rinkimų ginčų nagrinėjimą reglamentuoja LR Seimo, LR Prezidento, LR savivaldybių tarybų, LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymai ir LR administracinių bylų teisenos įstatymas. Paklausimo, ar rinkimų metu nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, pateikimo ir nagrinėjimo tvarka yra reglamentuojama rinkimų įstatymuose, LR Konstitucinio Teismo įstatyme ir LR Konstitucinio Teismo reglamente.

Tai, kad iš esmės tos pačios teisės normos yra numatytos skirtinguose teisės aktuose gali sukelti papildomų nepatogumų ar sunkumų rinkimų dalyviams ginant savo teises.

Įstatymų leidėjas, norėdamas užkirsti kelią tam tikriems veiksams, kurie gali trukdyti surengti sąžiningus ir teisingus rinkimus, numato tiek rinkimų įstatymuose, tiek LR baudžiamajame kodekse, tiek LR administracinių teisės pažeidimų kodekse tam tikrus draudimus ir sankcijas už tų draudimų pažeidimus. Kyla klausimas, ar būtina rinkimų įstatymuose apibūdinti veikas, už kurias atsakomybė numatoma LR administracinių teisės pažeidimų ir LR baudžiamajame kodeksuose.

Manytina, kad tokia įstatymų leidėjo praktika vis dėlto yra ydinga. Visų pirma, veiksmų, kurie yra draudžiami, apibūdinimas keliuose teisės aktuose, bet skirtingais žodžiais yra ne tik beprasmiškas, bet ir gali suklaidinti visuomenę, administraciniame ar baudžiamajame procese dalyvaujančius asmenis.

Be to, LR baudžiamojo kodekso 1 str. nurodyta, kad LR baudžiamasis kodeksas apibrėžia, kokios veikos yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, bei jas uždraudžia. Todėl vienos ar kitos veikos draudimas rinkimų įstatymais nereiškia tos veikos pripažinimo nusikalstama tol, kol LR baudžiamajame kodekse ji nėra nurodyta esanti nusikalstama.

3. Rinkimų įstatymų pažeidimų klasifikavimas

³⁴ LR Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr. I-47 “Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos ir rekomendacijų patvirtinimo” pakeitimo“, Nr. I-109, 2008-08-08, Žin., 2008, Nr. 94-3712,

³⁵ LR Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas Dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarkos, Nr. 32, 2008-06-26, Informaciniai pranešimai, 2008, Nr. 49-716,

³⁶ LR Konstitucinio Teismo sprendimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo. Žin., 2007, Nr. 100-4082

Tradiciškai teisės teorijoje teisės pažeidimu yra laikoma teisei priešinga, kalta asmenų ar organizacijų veika, kuria padaroma žala įstatymo saugomoms piliečių teisėms, teisėtiems interesams arba apskritai teisinei tvarkai.³⁷ Teisės pažeidimai yra skirstomi į nusikaltimus, administracinius teisės pažeidimus, civilinės teisės pažeidimus ir drausminius nusižengimus.³⁸ Lietuvoje rinkimų įstatymų pažeidimai, atsižvelgiant į jų sunkumą, paprastai yra kvalifikuojami kaip nusikaltimai ar administraciniai teisės pažeidimai, už kuriuos kaltininkui yra taikoma administracinė ar baudžiamoji atsakomybė, numatyta Baudžiamajame ar Administracinių teisės pažeidimų kodeksuose.

JAV ir Didžiojoje Britanijoje dalis rinkimų įstatymų pažeidimų, kai bandoma nesąžiningai, pažeidžiant įstatymus, paveikti rinkimų rezultatus, yra pripažįstami rinkimų sukčiavimu (fraud, corruption). Kita dalis rinkimų įstatymų pažeidimų, kai rinkimai sutrikdomi ar iškraipomi nesiekiant paveikti rinkimų rezultatų, įvardinami rinkimų klaidomis (mistake)³⁹.

Kaip jau minėta aukščiau, rinkimų procesas yra vienas iš sudėtingiausių politinių procesų valstybės gyvenime, todėl neretai kyla ginčų dėl tinkamo rinkimų proceso organizavimo ir rinkimų įstatymų taikymo. Tokie ginčai gali kilti tarp rinkėjų, rinkimus organizuojančių institucijų, politinių partijų ar atskirų kandidatų.⁴⁰ Šie ginčai pagal LR administracinių bylų teisenos įstatymo 2 str. yra priskiriami administraciniams ginčams.

Atsižvelgiant į tai, kad teisės pažeidimai, sukeltys administracinę ir baudžiamąją atsakomybę, ir administraciniai ginčai, kurie kyla dėl rinkimų įstatymų taikymo, yra nagrinėjami pagal skirtingas teises procedūras, todėl, vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, rinkimų įstatymų pažeidimus galima skirstyti dvejopai: į rinkimų pažeidimus, sukeliančius administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, ir rinkimų ginčus, kurie pagal LR administracinių teisės pažeidimų įstatymą priskiriami administraciniams ginčams. Toks skirstymas padėtų geriau išvelgti rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo ypatumus. Taip pat reikia pabrėžti, kad toks rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo klasifikavimas nėra universalus ir tinka ne visoms valstybėms. Pagrindinė to priežastis yra ta, kad kai kuriose valstybėse nėra ryškaus skirtumo tarp administracinio, baudžiamojo ar konstitucinio ginčų nagrinėjimo. Todėl skirtingose valstybėse rinkimų įstatymų pažeidimų ir jų nagrinėjimo klasifikavimas šiek tiek skiriasi.

³⁷ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000. P. 343.

³⁸ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000. P. 347-348.

³⁹ Автономов А.С., Веденев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право, Москва, 2003. P. 86

⁴⁰ Asshidique J. Handbook on election result dispute settlement Constitutional court of the Republic of Indonesia. 2004.P.4

Rinkimų įstatymų pažeidimais, užtraukiančiais administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, yra siekiama tam tikrais kryptingais veiksmais paveikti rinkimų eigą, o rinkimų ginčai dažniausiai kyla dėl nesutarimų ar požiūrio skirtumų tarp rinkimų dalyvių ir rinkimus organizuojančių institucijų.⁴¹

Dažnai rinkimų pažeidimus, užtraukiančius baudžiamąją ar administracinę atsakomybę, ir rinkimų ginčus nagrinėja skirtingos teisinės institucijos. Pavyzdžiui, JAV balsavimo tvarkos pažeidimai ir klausimai dėl balsų skaičiavimo yra nagrinėjami administracine tvarka, o įstatymų pažeidimai ir klausimai dėl rinkėjų sąrašų nagrinėjami bendrąja tvarka. Panašiai yra ir Didžiojoje Britanijoje, kur rinkimų ginčus nagrinėja atskiras, tik rinkimų metu veikiantis, Rinkimų teismas, o nusikaltimus, susijusius su rinkimais, nagrinėja įprasti teismai.⁴² Lietuvoje taip pat skirtingus rinkimų įstatymų pažeidimus nagrinėja skirtingos institucijos: rinkimų įstatymų pažeidimus, užtraukiančius administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, pirmąją instancija nagrinėja apylinkės teismai, o rinkimų ginčus, atsižvelgiant į jų pobūdį, nagrinėja apygardos administracinis teismas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Konstitucinis Teismas.

4. Rinkimų įstatymų pažeidimai, užtraukiantys administracinę ar baudžiamąją atsakomybę

Rinkimų įstatymų pažeidimai, užtraukiantys administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, apima ir administracinius teisės pažeidimus, ir nusikaltimus, ir baudžiamuosius nusižengimus.

Paprastai rinkimų pažeidimus, užtraukiančius administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, įvykdo rinkimų kandidatai ar jų rėmėjai, kartais – valstybės pareigūnai. Taip pat tokius įstatymų pažeidimus padaro asmenys ar jų grupės, tiesiogiai nedalyvaujantys rinkimuose, bet norintys, kad laimėtų vienas ar kitas kandidatas ir klaidingai suprantantys demokratiųjų rinkimų prasmę. Kartais, beje, tokių asmenų vykdomi pažeidimai labiau primena anekdotines situacijas.⁴³

Lietuvoje rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, klasifikavimas pagal pažeidimų pobūdį ar pažeidimų įvykdymo laiką nėra aktualus, kadangi visų pažeidimų, užtraukiančių administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, nagrinėjimui yra numatyta vienoda tvarka, nesiskirianti nuo kitų administracinių teisės pažeidimų ar nusikaltimų nagrinėjimo. Galima išskirti šias dažniausiai pasitaikančių pažeidimų, užtraukiančių administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, grupes:

- 1) balsavimas už kitus asmenis ar dokumentų klastojimas;

⁴¹ Asshidiqie J. Handbook on election result dispute settlement Constitutional court of the Republic of Indonesia. 2004.

⁴² Автономов А.С., Веденев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И., Зарубежное избирательное право. Москва, 2003. P. 86.

⁴³ Huefner S. F. Remedying election wrongs Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.273

- 2) balsų pirkimas;
- 3) rinkėjų apgaulė;
- 4) balsavimo biuletenių praradimas ar sugadinimas.⁴⁴

Rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių administracinę atsakomybę, nagrinėjimas skiriasi nuo kitų pažeidimų, užtraukiančių administracinę atsakomybę tuo, kad administracinio teisės pažeidimo protokolą be kitų pareigūnų gali surašyti ir rinkimų komisijų nariai. Tokios teisės privalumas yra tas, kad įvykus administracinės teisės pažeidimui yra operatyviau reaguojama ir greičiau iškeliami administracinio teisės pažeidimo byla, be to, rinkimų komisijų nariai gali būti labiau išgilinę į rinkimų įstatymų taikymo aplinkybes ir rinkimų tvarką, todėl gali kompetentingiau įvertinti pažeidimo įvykdymo aplinkybes.

Kita rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių administracinę atsakomybę, nagrinėjimo ypatybė yra ta, kad pažeidus rinkimų įstatymus administracinių teisės pažeidimų bylas nagrinėja rajonų (miestų) apylinkių teismai. Toks reglamentavimas, kai bylą iškelia vieni pareigūnai, o nagrinėja apylinkių teismai yra nustatytas greičiausiai todėl, kad rinkimų įstatymų pažeidimų bylos yra sudėtingesnės, jų nagrinėjimas dėl paties pažeidimų pobūdžio labiau domina visuomenę, jos beveik visuomet yra susijusios su tam tikrų politinių jėgų įtaka, be to siekiama, kad jos būtų išnagrinėtos, kiek galima objektyviau.

Baudžiamosios bylos dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjamos bendra tvarka, vadovaujantis LR baudžiamojo proceso kodeksu. Ikiteisminiam tyrimui tokiose bylose vadovauja prokuroras, kuris gali pavesti tirti nusikaltimą ikiteisminio tyrimo įstaigai. Nagrinėja tokias bylas pirmąją instancija apylinkės ar apygardos teismas (bylos priskyrimas apylinkės ar apygardos teismui priklauso nuo kaltinamųjų užimamų pareigų), apeliacinis skundas turi būti teikiamas apygardos ar Lietuvos apeliaciniam teismui, o kasacinis skundas – Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.

Pažymėtina, kad Lietuvoje dar nėra susiformavusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, sprendžiant bylas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių baudžiamąją ar administracinę atsakomybę.

5. Rinkimų ginčai

Vadovaujantis LR administracinių bylų teisenos įstatymo 2 str. 17 d. nuostatomis, rinkimų ginčai yra priskiriami administraciniams ginčams, o administraciniai ginčai yra įvardinami kaip

⁴⁴ Huefner S. F. Remedying election wrongs Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44.P.272-273

asmenų konfliktai su viešojo administravimo subjektais arba konfliktai tarp nepavaldžių vienas kitam viešojo administravimo subjektų.

Indonezijos Konstitucinio Teismo leidinyje „Handbook on Election Result Dispute Settlement“⁴⁵ rinkimų ginčai yra įvardinami, kaip konfliktas tarp dviejų ar daugiau šalių:

- 1) rinkimų teisės turinčių piliečių;
- 2) rinkimų kandidatų;
- 3) rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų ar jų administracijų;
- 4) rinkimus organizuojančių institucijų;
- 5) rinkimų stebėtojų.

Viena iš priežasčių, kodėl kyla rinkimų ginčai yra tai, kad net ir esant išsamiam teisiniam reglamentavimui, taikant teisės aktus gali kilti neaiškumų, spragų, dviprasmybių, o tuo kartais pasinaudoja nesąžiningi kandidatai ar pareigūnai. Nors dažniausiai konfliktinės situacijos ar įstatymų pažeidimai kyla ne dėl tyčinių veiksmų, o dėl teisės aktų nesupratimo, klaidingo interpretavimo ar dėl tikslaus teisinio reguliavimo nebuvimo.⁴⁶ Taip pat ginčai kyla, kai skirtingos pusės skirtingai interpretuoja tuos pačius teisinius faktus, teisės aktus ar veiksmus ir kai vienos iš konfliktuojančių šalių nuomonė yra atmetama, iškreipiama ar ignoruojama.⁴⁷

Taip pat rinkimų ginčai kyla dėl rinkimus organizuojančių institucijų veiksmų, techninių ar nenugalimos jėgos priežasčių⁴⁸. Pavyzdžiui, JAV Ohajo valstijoje buvo atvejis, kai rinkimus organizuojančios institucijos pareigūnas suklydo ir nurodė rinkėjui balsuoti du kartus, nes, jo manymu, pirmasis balsavimas nepavyko ir nebuvo užskaitytas.⁴⁹ Taip pat rinkimų ginčus lemia paviršutiniškas rinkimus organizuojančių institucijų darbuotojų apmokymas, klaidingų ar neišsamių instrukcijų darbuotojams teikimas, komunikacijos tarp centrinių ir vietinių rinkimus organizuojančių institucijų problemos, neteisingai teikiama pagalba neįgaliesiems asmenims.⁵⁰

Rinkimų ginčai kartais kyla, kai rinkimų dalyviai ir rinkimus organizuojančios institucijos nesutaria, kaip vertinti techninių ar nenugalimos jėgos aplinkybių poveikį rinkimų rezultatams. Tai yra, nesutariama, kokią įtaką rinkimams daro, pavyzdžiui, ilgos eilės prie balsavimo kabinų dėl blogai organizuoto rinkimų komisijos darbo, rinkimų biuletenių dizainas ir jų užpildymo tvarka, stichinės nelaimės ar teroro aktai.⁵¹

Lietuvos Respublikos rinkimų įstatymuose atskiroms ginčų grupėms, atsižvelgiant tiek į ginčų dalyką, tiek į laiką, kada kilo ginčas, yra nustatytos skirtingos nagrinėjimo procedūros. Pavyzdžiui,

⁴⁵ Asshidiqie J. Handbook on election result dispute settlement Constitutional court of the Republic of Indonesia. 2004. P.4

⁴⁶ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право, Москва, 203, P. 150

⁴⁷ Asshidiqie J. Handbook on election result dispute settlement Constitutional court of the Republic of Indonesia. 2004. P.4

⁴⁸ Huefner S. F. Remediating election wrongs Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.273

⁴⁹ Huefner S. F. Remediating election wrongs Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.303

⁵⁰ Huefner S. F. Remediating election wrongs Harvard Journal on Legislation., 2007, Vol. 44.P.274

⁵¹ Huefner S. F. Remediating election wrongs Harvard Journal on Legislation., 2007, Vol. 44.P.296-305

Lietuvos Respublikos rinkimų įstatymuose yra numatyta atskira tvarka ginčams dėl rinkėjų sąrašų sudarymo, ginčams, kylantiems dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos veiksmų ar neveikimo po balsavimo pabaigos ir t.t.

Tam tikras rinkimų ginčų klasifikavimas yra įtvirtintas ir rinkimų įstatymuose, pavyzdžiui LR Seimo rinkimų įstatymas išskiria skundus, pateikiamus rinkimų komisijai, į: skundus dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos⁵²; skundus dėl rinkėjų sąrašų⁵³, skundus dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui⁵⁴. Todėl rinkimų ginčus galima klasifikuoti į grupes pagal du kriterijus:

- 1) ginčo dalyką;
- 2) laiką, kada ginčas kilo.

Toks klasifikavimas yra itin svarbus, kadangi klaidingai nustačius, kokiai grupei ginčas priklauso, būtų neįmanoma rinkėjui ar politinės kampanijos dalyviui apginti savo teisių.

Pagal ginčo dalyką galima būtų išskirti tokias dažniausiai pasitaikančių ginčų grupes⁵⁵:

- a) Ginčai dėl rinkimų paskelbimo ir dėl rinkimų apylinkių ribų nustatymo.

Ginčai dėl rinkimų paskelbimo dažniausiai kyla dėl to, kad valstybės ar regioninės institucijos ar pareigūnai, kurie turi paskelbti rinkimus, vengia paskelbti rinkimų datą ar jos apskritai neskelbia. Tokio pobūdžio bylų yra buvę Rusijoje.⁵⁶

Rinkimų apylinkių formavimas neatsiejamai susijęs su lygybės principu, kuris reikalauja, kad visų rinkėjų balsai būtų lygūs. Yra itin svarbu užtikrinti, kad skirtingose vienmandatėse rinkimų apylinkėse būtų vienodas rinkėjų skaičius. Iki 1964 m. Aukščiausiojo teismo bylos Reynolds v. Sims Jungtinėse valstijose buvo taikoma nelygių rinkiminių apylinkių sudarymo praktika, kuri leido konservatyviai nusiteikusiose kaimiškose vietovėse išrinkti daugiau deputatų nei miestuose.⁵⁷ Tokia praktika yra įgijusi terminą „Gerrymandering“.⁵⁸ Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje taip pat yra politinių partijų, kurios yra populiarios tik tam tikrose vietovėse, gali būti, kad ginčų dėl rinkiminių apylinkių ribų nustatymo Lietuvoje irgi gali pagausėti.

Kaip sprendžiami ginčai dėl rinkimų paskelbimo, dėl rinkimų apylinkių ir apygardų ribų nustatymo šiuo metu rinkimų įstatymuose nėra aiškiai nurodyta, o tai gali sukelti nepatogumų ginčų nagrinėjimu suinteresuotiems asmenims.

⁵² LR Seimo rinkimų įst. 21 str.

⁵³ LR Seimo rinkimų įst. 36 str.

⁵⁴ LR Seimo rinkimų įst. 86 str.

⁵⁵ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. P. 152.

⁵⁶ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. P. 152.

⁵⁷ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право. Москва, 2003. P. 13.

⁵⁸ Richard Ghevoontian pranešimas Teisė ir faktai byloje dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005. P. 115

LR Seimo rinkimų įstatymo 6 str. yra nurodyta, kad LR Prezidentui nepaskelbus LR Seimo rinkimų, juos vis tiek turi rengti Vyriausioji rinkimų komisija. Tačiau nėra nurodyta, ką rinkėjams daryti, jeigu ir Vyriausioji rinkimų komisija neorganizuotų rinkimų.

Manytina, kad tokiu atveju reikėtų vadovautis LR administracinių bylų teisenos įst. 20 str., kuriame nurodyta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra galutinė instancija byloms pagal skundus dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų ar neveikimo, išskyrus tuos, kurie priskirti Konstitucinio Teismo kompetencijai. Kadangi Konstitucinio Teismo kompetencijai nėra priskirtos bylos dėl rinkimų nepaskelbimo, tai reiškia, kad suinteresuotų asmenų skundai turėtų būti teikiami ir nagrinėjami LR administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas turėtų įpareigoti Vyriausiąją rinkimų komisiją surengti rinkimus.

Sudėtingesnė situacija yra dėl LR Prezidento rinkimų paskelbimo, nes LR Prezidento rinkimus turi paskelbti LR Seimas. LR Prezidento rinkimų įstatyme nėra nurodyta, kur kreiptis, jei LR Seimas nepaskelbtų, o Vyriausioji rinkimų komisija, argumentuodama tuo, kad nėra LR Seimo nutarimo dėl rinkimų paskelbimo, neorganizuotų LR Prezidento rinkimų. Pažymėtina, kad LR administracinių bylų teisenos įstatyme nėra numatyta galimybė skusti LR Seimo neveikimą administraciniam teismui.

Nepaskelbdamas LR Prezidento rinkimų, LR Seimas pažeistų LR Konstituciją, kuri numato pareigą LR Seimui skelbti rinkimus. Tačiau tokiu atveju, LR Konstitucinis Teismas negalėtų reaguoti į pažeidimą, nors jo pareiga ir yra saugoti LR Konstituciją, nes LR Konstitucinis Teismas negali savo iniciatyva svarstyti LR Seimo neveikimo. Tokios teisės jam nenumato galiojantys teisės aktai.

Manytina, kad tokiu atveju, Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui LR administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka reikėtų skusti Vyriausiosios rinkimų komisijos neveikimą. Suinteresuoti asmenys, teikiantys skundą, galėtų argumentuoti tuo, kad rinkimų rengimas yra Vyriausiosios rinkimų komisijos pareiga, o Vyriausioji rinkimų komisija galėtų argumentuoti, kad ji neveikė, nes nėra LR Seimo sprendimo. Kaip tokiu atveju pasielgtų Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas sunku prognozuoti, manytina, jis turėtų vadovautis LR Konstitucija, kuri yra tiesiogiai taikomas aktas, ir įpareigoti Vyriausiąją rinkimų komisiją surengti rinkimus.

Akivaizdu, kad aiškios galimybės apskusti įstatymų leidžiamosios, t.y. LR Seimo, nutarimus dėl LR Prezidento rinkimų paskelbimo pažeidžia įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių padalijimo principą. Įstatymų leidžiamajai valdžiai yra numatyta pareiga skelbti rinkimus,

kuriuos turi organizuoti įstatymų vykdomosios valdžios institucija, tačiau teisminei valdžiai nėra suteikta įgaliojimų kontroliuoti, kaip įstatymų vykdomoji valdžia vykdo šią pareigą.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, būtina nustatyti aiškia tvarka, kaip teisminė valdžia galėtų kontroliuoti įstatymų leidžiamąją valdžią, pastarajai nevykdant savo pareigų skelbti rinkimus. Tai yra, teisminėms institucijoms (Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui ar Konstituciniam Teismui) galėtų būti suteikta teisė įpareigoti Vyriausiąją rinkimų komisiją rengti rinkimus, jei savo konstitucinės pareigos paskelbti rinkimus nevykdytų LR Seimas ar LR Prezidentas. Priešingu atveju, įstatymų leidžiamoji valdžia įgytą galimybę nevykdyti ar netinkamai vykdyti LR Konstitucijoje numatytas pareigas.

Taip pat nėra aiškiai numatyta, kaip turi būti sprendžiami ginčai dėl apylinkių ir apygardų ribų nustatymo. Kadangi nustatyti apylinkių ir apygardų ribas yra Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetencija, tai manytina, kad dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų dėl rinkimų apylinkių ir apygardų ribų nustatymo, vadovaujantis LR administracinių bylų teisenos įstatymu, suinteresuoti asmenys turėtų kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą.

b) Ginčai dėl rinkėjų sąrašų sudarymo.

Daug skundų kyla dėl rinkėjų neįtraukimo į rinkėjų sąrašus arba rinkėjų įtraukimo į kelių rinkiminių apylinkių rinkėjų sąrašus. Tokių ginčų priežastys yra kelios: kartais rinkėjai neteisingai nurodo savo gyvenamąją vietą gyventojus registruojančioms institucijoms, kartais gyventojus registruojančios institucijos aplaidžiai tvarko savo duomenų bazes ir rinkimų komisijoms pateikia neteisingus ar pasenusius gyventojų ar piliečių sąrašus, kartais taip nutinka dėl žmogiškųjų klaidų.⁵⁹

Tokio pobūdžio ginčams Lietuvos Respublikos rinkimų įstatymuose yra numatyta atskira ir aiški nagrinėjimo tvarka. Vadovaujantis LR Seimo rinkimų įstatymo 36 str., LR Prezidento rinkimų įst. 23 str., LR savivaldybių tarybų rinkimų 33 str., LR rinkimų į Europos Parlamentą 35 str. ginčus dėl rinkėjų sąrašų sudarymo sprendžia apylinkės rinkimų komisija, kurios sprendimus galima apskusti apygardos administraciniam teismui. Pastarojo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Rinkimus organizuojančioms institucijoms neįtraukus rinkėjo į rinkėjų sąrašus, yra apribojama rinkėjo aktyvioji rinkimų teisė. Todėl sprendžiant tokio pobūdžio ginčus, gali iškilti klausimas dėl aktyviosios rinkimų teisės ribojimų proporcingumo. Pavyzdžiui, ar galima neįtraukti rinkėjo į rinkėjų sąrašus vien todėl, kad jo gyvenamoji vieta nėra tinkamai užregistruota gyventojų registro tarnyboje?⁶⁰

⁵⁹ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. Р. 156.

⁶⁰ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. Р. 156

Rusijoje buvo sprendžiama byla, kurioje pareiškėjas prašė panaikinti rinkimus organizuojančios institucijos sprendimą pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais, argumentuodamas tuo, kad gyventojų registro duomenys buvo pasenę, netikslūs ir neatspindėjo realios situacijos rinkiminėje apylinkėje, dėl ko dalis gyventojų nebuvo išbraukta iš rinkėjų sąrašų. Teismas patenkino pareiškėjo skundą, nurodydamas atnaujinti gyventojų registro duomenų bazę ir tiksliai nustatyti rinkiminėje apylinkėje gyvenančius asmenis. Ši byla įdomi tuo, kad teismas labiau atsižvelgė į faktinę rinkėjų gyvenamąją vietą, o ne registruotą.⁶¹

c) Ginčai dėl kandidatų iškėlimo ir registravimo, dėl rinkimų rengimo ir balsavimo organizavimo, dėl Lietuvos ar Europos Parlamento nario pažymėjimo neišdavimo, dėl politinės kampanijos nario registravimo.

Pagal LR Seimo rinkimų įstatymo 21 str., 94 str., LR Prezidento rinkimų įst. 2 str., 18 str., 32 str., 34 str., LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 19, LR rinkimų į Europos Parlamentą įst. 20, 90 str. visus aukščiau minėtus ginčus sprendžia Vyriausioji rinkimų komisija, o pastarosios sprendimai gali būti skundžiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, kurio sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

Rinkimų įstatymuose nėra aiškiai nurodyta, kur kandidatai turėtų skųstis, jeigu Vyriausioji rinkimų komisija atsisakytų registruoti kandidatą į Europos Parlamentą ar savivaldybės tarybą. Manytina, kad tokiu atveju reikia vadovautis LR administracinių bylų teisenos įstatymu ir skųsti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui.

LR savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 str. nurodyta, kad į savivaldybių tarybas gali būti išrinkti tik tie asmenys, kurie savivaldybės teritorijoje deklaravo savo gyvenamąją vietą. Atsižvelgiant į tai, kad šiais laikais yra itin didelė gyventojų migracija ir mobilumas, Lietuvoje dažnai kyla ginčų dėl kandidatų gyvenamosios vietos deklaravimo. Dažniausia ginčų priežastis yra ta, kad nesutampa faktinė ir registruota gyvenamoji vieta. Kartais nesutapimas kyla dėl asmens aplaidumo ar nežinojimo, kartais dėl registro tarnybų aplaidumo.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. vasario 12 d. sprendime⁶², nagrinėdamas pareiškėjos, kuri nebuvo užregistravusi savo gyvenamosios vietos, bet ketino kandidatuoti į savivaldybės tarybos nares, skundą, konstatavo, kad “teisinę reikšmę pripažinti asmenį atitinkančiu reikalavimus dėl jo gyvenamosios vietos turi du faktoriai: tai, kad jis *de facto* yra nuolatinis gyventojas tos savivaldybės, kurios tarybos nariu jis siekia būti išrinktas, t. y. fakto klausimas, bei (antroji aplinkybė) šio fakto konstatavimas gyvenamosios vietos deklaravimo būdu“. Šiuo

⁶¹ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. P. 166.

⁶² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-143-16-07

sprendimu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad kandidatas į savivaldybės tarybos narius turi ne tik faktiškai gyventi toje savivaldybėje, bet ir būti joje registruotas.

Reikalavimo deklaruoti kandidato į savivaldybės tarybos narius gyvenamąją vietą prasmę yra atskleidęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. vasario 6 d. sprendimu⁶³, kuriuo konstatavo, kad „Kandidatas į savivaldybės tarybos narius neabejotinai turi būti labiausiai susijęs su teritorija ir gyvenamąja bendruomene, kurią jis siekia atstovauti savivaldybės taryboje, išmanyti ir žinoti jos problemas bei specifinius poreikius. Tokią savo sąsają kandidatas patvirtina deklaruodamas gyvenamąją vietą“. 2007 m. vasario 21 d. sprendimu⁶⁴ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas susiejo reikalavimą registruoti savo gyvenamąją vietą su kandidatų atitikimu aukštiesiems moraliniams ir etiniams kriterijams:

„Papildomų reikalavimų asmenims, siekiantiems būti išrinktais (tame tarpe ir reikalavimo būti deklaravusiam gyvenamąją vietą) nustatymas yra suprantamas ir gali būti pagrindžiamas siekiu užtikrinti kandidato sąsają su atstovaujama savivaldybės bendruomene, taip pat ypatingu suinteresuotumu, jog renkami asmenys atitiktų aukštus moralinius ir etinius kriterijus, laikytųsi Lietuvos Respublikos įstatymų (tame tarpe ir Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo). Tokie papildomi reikalavimai nelaikytini diskriminaciniais ar pažeidžiančiais Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir teisinės valstybės principus.“

d) Ginčai, kylantys dėl rinkiminės agitacijos.

Tokio pobūdžio ginčai kyla tada, kai pažeidžiama rinkiminės agitacijos tvarka, kai vieno iš kandidatų naudai yra šmeižiami kiti kandidatai, kai kandidatai nesąžiningai naudojami savo tarnybine padėtimi. Tokie ginčai apima ir tuos atvejus, kai kandidatas, rinkimines kampanijos metu nusišalinęs nuo aukštų valstybinių ar municipalinių pareigų, vis tiek lankosi savo darbo vietoje, tokiu būdu sudarydamas svarbaus ir įtakingo asmens įvaizdį.⁶⁵ Visus ginčus dėl rinkimų agitacijos, pagal LR Seimo rinkimų įst. 51 str., LR Prezidento rinkimų įst. 42 str., LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 48 str., LR rinkimų į Europos Parlamentą 50 str., nagrinėja Vyriausioji rinkimų komisija, o jos sprendimai gali būti skundžiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui.

e) Ginčai dėl balsų skaičiavimo.

Ginčams dėl balsų skaičiavimo ir balsavimo protokolų surašymo yra taikomos skirtingos nagrinėjimo procedūros, atsižvelgiant į tai, kokiems rinkimams vykstant kyla ginčai. Vadovaujantis LR Seimo rinkimų įst. 86 str. ginčus dėl balsų skaičiavimo per LR Seimo rinkimus sprendžia Vyriausioji rinkimų komisija, o pastarosios sprendimai yra skundžiami LR Seimui ar LR Prezidentui. Vadovaujantis LR Prezidento rinkimų įst. 19 str., ginčus dėl balsų skaičiavimo per

⁶³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-575-4-07

⁶⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-415-23-07

⁶⁵ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. P. 164-165

Respublikos Prezidento rinkimus nagrinėja Vyriausioji rinkimų komisija, kurios sprendimai, išskyrus sprendimus dėl Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, gali būti apskūsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų metu ginčus dėl balsų skaičiavimo ir balsų protokolų surašymo, pagal LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 80 str. ir LR rinkimų į Europos Parlamentą 85 str., nagrinėja Vyriausioji rinkimų komisija, kurios sprendimai yra skundžiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui.

f) Ginčai dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais.

Ginčus dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais sprendžia Vyriausioji rinkimų komisija, o jos sprendimai, atsižvelgiant į tai, kokios institucijos rinkimai vyksta, gali būti skundžiami LR Seimui, LR Prezidentui ar Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui⁶⁶. LR Seimas ar LR Prezidentas, LR Seimo rinkimų metu gavę skundą turi su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, kreiptis į Konstitucinį Teismą. Konstituciniam Teismui priėmus išvadą, LR Seimas priima galutinį sprendimą dėl rinkimų rezultatų pripažinimo galiojančiais ar negaliojančiais.

LR Prezidento, LR Seimo, LR savivaldybių tarybų rinkimų ir LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymuose⁶⁷ yra griežtai atskirtos rinkimų ginčų dėl rinkimų komisijų sprendimų nagrinėjimo procedūros pagal rinkimų komisijos sprendimų priėmimo laiką. Šiose nuostatose yra aiškiai atskirta skundų dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos, ir skundų dėl sprendimų, rinkimų komisijų priimtų pasibaigus balsavimui, nagrinėjimo tvarka. Tokių rinkimų ginčų skirstymą pabrėžia netgi straipsnių pavadinimai, pavyzdžiui, LR Prezidento rinkimų įst. 18 str.: „Skundai dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos“ ir 19 str. „Skundai dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui“. Atsižvelgiant į šį įstatymų leidėjo nustatytą teisinį reguliavimą, galima pagal skundžiamų rinkimų komisijos sprendimų priėmimo laiką rinkimų ginčus skirstyti į :

1) Rinkimų ginčus, kylančius dėl rinkimų komisijos sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos;

2) Rinkimų ginčus, kylančius dėl rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui

Tokio skirstymo esmė yra ta, kad pirmosios grupės ginčai gali būti išspręsti iki balsavimo pabaigos, nesudarant grėsmės paveikti balsavimo rezultatų, o nagrinėjant antrosios grupės ginčus labai svarbus tampa klausimas, ar skundžiami rinkimų komisijos sprendimai turėjo lemiamos

⁶⁶ LR Seimo rinkimų įst. 86 str. LR Prezidento rinkimų įst. 19 str. LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 80 str. ir LR rinkimų į Europos Parlamentą 85 str.,

⁶⁷ LR Prezidento rinkimų įstatymo 18 ir 19 str., LR Seimo rinkimų įst. 21 ir 86 str., LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 19 ir 80 str., LR rinkimų į Europos Parlamentą įst. 20 ir 85 str.

įtakos esminiams rinkimų rezultatams ir ar galima skelbti rinkimų rezultatus negaliojančiais.⁶⁸ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. kovo 13 d.⁶⁹ sprendime, atskleidė dar vieną tokio skirstymo priežastį. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo sprendime konstatavo, kad „Skundų dėl rinkimų komisijų padavimas yra saistomas su tam tikra juridinę reikšmę turinčia faktine aplinkybe – balsavimo pabaiga. Balsavimo pasibaigimo terminas yra naikinamasis paduoti bet kokiems skundams dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos. Toks terminas negali būti atnaujintas, todėl teisminės gynybos realizavimas, siekiant išspręsti konkretų administracinį ginčą, jam pasibaigus, nėra įmanomas. Naikinamoji termino paskirtis nestabdyti tam tikro proceso eigos, įtvirtinti to vyksmo metu priimtus sprendimus bei nekliudyti visuomeninių santykių raidai atitinkamoje socialinio gyvenimo srityje.“

Šiuo sprendimu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad rinkimų ginčų, kylančių dėl rinkimų komisijos sprendimų, klasifikavimas tarnauja rinkimų proceso operatyvumo tikslui.

Nors Lietuvos Respublikos teisės aktuose rinkimų ginčų klasifikavimas laiko atžvilgiu yra ypač ryškus ir pasireiškia tuo, kad skirtingoms ginčų grupėms nagrinėti yra nustatoma skirtinga nagrinėjimo tvarka, tačiau abejotina, ar visada tai yra prasminga. Tiek rinkėjams, tiek politikams būtų daug paprasčiau ir lengviau ginti savo teises, jei visiems ginčams būtų numatyta vienoda ginčų nagrinėjimo tvarka, pavyzdžiui, visus rinkimų ginčus galėtų spręsti Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, be to, taip būtų išvengiama kreipimosi į nekompetentingą ginčus sprendžiančią instituciją atvejų.

6. Tam tikri klausimai, kylantys dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo

6.1. Subjektai, turintys teisę pateikti skundą dėl rinkimų komisijų sprendimų

Teisė į teisminę gynybą yra konstitucinė. Jos prieinamumo pagrindai yra įtvirtinti LR Konstitucijos 30 str. Sąlygos, kurioms esant yra leidžiama pasinaudoti teise į teismą, yra nurodomos rinkimų įstatymuose. Taip pat rinkimų įstatymuose apibrėžiamas ir subjektų, turinčių teisę kreiptis į teismą, ratas.

⁶⁸ Huefner S. F. Remediating election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.283

⁶⁹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-556-33-07,

Apžvelgiant Lietuvos Respublikos rinkimų įstatymų nuostatų (LR Seimo rinkimų įst. 21, 36, 86 str., LR Prezidento rinkimų įst. 18, 19, 23 str., LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 19, 33, 80 str., LR rinkimų į Europos Parlamentą įst. 20, 35, 85 str.), apibrėžiančių subjektų, galinčių skusti rinkimų komisijų sprendimus, ratą, matomas akivaizdus įstatymų leidėjo nenuoseklumas.

Rinkimų stebėtojai ir kandidatai gali skusti rinkimų komisijų sprendimus, priimtus iki balsavimo pabaigos per Seimo, savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimus, bet vykstant Prezidento rinkimams analogiškų skundų rinkimų stebėtojai ir kandidatai į Prezidentus pateikti negali. Kandidatai į Prezidentus apskritai negali pateikti jokių skundų dėl rinkimų komisijų sprendimų, nors kandidatai į Seimo narius, savivaldybių tarybas ir Europos Parlamento narius – gali. Kandidatai į Europos Parlamentą negali skusti rinkimų komisijų sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui, bet gali skusti rinkimų komisijų sprendimus, priimtus iki balsavimo pabaigos. Atstovai rinkimams gali skusti apylinkių rinkimų komisijų sprendimus dėl rinkėjų sąrašuose padarytų klaidų tik per Europos Parlamento rinkimus, per kitus rinkimus tokią teisę turi tik politinių organizacijų atstovai. Ypač sunku suprasti, kodėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, priimtus po savivaldybių tarybų rinkimų balsavimo pabaigos, gali skusti ir savivaldybių tarybų nariai (net jeigu jie nedalyvavo rinkimuose), o Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai dėl Prezidento rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais nėra skundžiami visai.

Kai kuriose administracinėse bylose, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pasisakęs dėl subjektų, galinčių pateikti skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. vasario 24 d. sprendimu⁷⁰ atmetė asociacijos „Už konstitucines gyventojų teises“ narių skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. vasario 21 d. sprendimo Nr.104, kuriuo atsisakyta įregistruoti Asociacijos „Už konstitucines gyventojų teises“ pateiktą kandidatų į savivaldybės tarybos narius sąrašą Vilniaus miesto rinkimų apygardoje. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas sprendimą argumentavo tuo, kad skundžiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas susijęs ne su atskirais asociacijos nariais, kurie ketino kandidatuoti į savivaldybės tarybą pagal asociacijos sąrašą ir kurie pateikė skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, o su pačia asociacija. Todėl asociacijos nariai nėra susidariusio materialinio santykio dalyviai ir neturi šiame materialiniame santykiyje reikalavimo teisių. Be to, Teismas pažymėjo, kad asociacija nebuvo priėmusi sprendimo ir suteikusi pareiškėjams įgaliojimų ją atstovauti.

⁷⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-403-32-07

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 24 d. sprendimas yra svarbus tuo, kad šiuo sprendimu teismas aiškiai nurodė, kad atstovauti visuomeninę organizaciją, ketinančią dalyvauti rinkimuose į savivaldybės tarybą, atstovauti gali tik visuomeninės organizacijos įgalioti atstovai. Visuomeninės organizacijos nariai negali atstovauti visuomeninę organizaciją savo nuožiūra, net jeigu galimai veikia visuomeninės organizacijos interesais.

6.2. Viešojo intereso gynimas ir nukentėjusiojo asmens samprata

LR administracinių bylų teisenos įstatymo 5 str. nurodyta, kad kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Šią nuostatą papildoma LR administracinių bylų teisenos įstatymo 22 str.: „Skundą (prašymą) dėl viešojo administravimo subjekto priimto administracinio akto ar veiksmo (neveikimo) turi teisę paduoti asmenys, taip pat kiti viešojo administravimo subjektai, įskaitant valstybės ir savivaldybių viešojo administravimo tarnautojus, pareigūnus ir įstaigų vadovus, kai jie mano, kad jų teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šios dvi įstatymo nuostatos suteikia teisę asmenims kreiptis į teismą tik tuo atveju, kai yra pažeidžiamos pačių asmenų teisės ar jie yra asmenų, kurių teisės pažeistos, atstovai. Tai reiškia, kad šios įstatymo nuostatos nesuteikia teisės be atitinkamo įgaliojimo kreiptis į teismą, kai yra pažeidžiamos kitų asmenų teisės. Tai, kad pareiškėjo teisės buvo pažeistos, turi įrodyti pats pareiškėjas.

LR administracinių bylų teisenos įstatymo 56 str. numato galimybę įstatymų nustatytais atvejais prokurorui, administravimo subjektui, valstybės institucijai, įstaigai, organizacijai, tarnybai ar fiziniam asmeniui kreiptis į teismą su pareiškimu, kad būtų apgintas viešasis interesas arba apgintos valstybės, savivaldybės ir asmenų teisės bei įstatymų saugomi interesai. Pabrėžtina, kad ši įstatymo nuostata numato galimybę kreiptis su pareiškimu į teismą dėl viešojo intereso gynimo tik įstatymų nustatytais atvejais. Tuo tarpu LR Seimo, Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų, Europos Parlamento rinkimų įstatymai nenumato galimybės kreiptis su pareiškimu į teismą dėl viešojo intereso ar kitų asmenų interesų gynimo.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. kovo 16 d. sprendimu⁷¹ atmetė pareiškėjo skundą dėl 2007 m. kovo 4 d. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo Nr. 175 „Dėl Šalčininkų rajono savivaldybės tarybos rinkimų galutinių rezultatų patvirtinimo“. Šia nutartimi teismas pasisakė dėl LR administracinių bylų teisenos įstatymo 5 str. 3 d. 1 p. taikymo. LR administracinių bylų teisenos įstatymo 5 str. 3 d. 1 p. numatyta, kad teismas imasi nagrinėti

⁷¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-575-36-07

administracinę bylą pagal asmens arba jo atstovo, kuris kreipiasi, kad būtų apginta jo teisė arba įstatymų saugomas interesas, skundą ar prašymą. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo manymu, ši nuostata reiškia, kad asmuo siekdamas palankaus teismo sprendimo privalo įrodyti, kad jo teisė arba įstatymų saugomas interesas yra pažeisti ar ginčijami. Nagrinėjamu atveju, pareiškėjas buvo išrinktas į Šalčininkų rajono savivaldybės tarybą ir „laimėjo rinkimus“, be to, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nuomone, pareiškėjas neįrodė, kad ginčijamu sprendimu buvo pažeistos kokios nors jo konkrečios teisės ar įstatymų saugomi interesai. Tai, kad galimai buvo pažeisti kitų asmenų interesai, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nuomone, nesuteikia pareiškėjui teisės kreiptis į teismą. Taip pat Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje pažymėjo, kad pareiškėjas nepateikė teismui įgaliojimo, leidžiančio jam atstovauti kitus asmenis ir nenurodė, kokie įstatymai jam suteikia teisę ginti viešąjį interesą.

Ši Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis yra svarbi tuo, kad ja buvo suformuoti tam tikri reikalavimai pareiškėjui, besikreipiančiam į teismą dėl rinkimų įstatymų pažeidimo, kai jo subjektinės teisės ar konkretus įstatymų saugomas interesas nėra pažeidžiamas (šie reikalavimai vėliau buvo taikomi ir kitose administracinėse bylose⁷² dėl rinkimų įstatymų pažeidimo). Teismas konstatavo, kad tokiu atveju būtina:

1) pateikti Teismui įgaliojimą atstovauti asmenis, kurių subjektinės teisės ar konkretūs įstatymų saugomi interesai buvo pažeisti, arba

2) nurodyti įstatymo nuostatą, kuria remiantis pareiškėjas gali ginti viešąjį interesą.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. balandžio 5 d.⁷³ priimtu sprendimu atmetė pareiškėjo, kuris buvo išrinktas Pagėgių savivaldybės tarybos nariu, skundą, kuriuo pareiškėjas prašė panaikinti Vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 23 d. sprendimą Nr. 184 “Dėl Pagėgių rajono savivaldybės tarybos rinkimų galutinių rezultatų patvirtinimo”. Pagrindinis pareiškėjo argumentas buvo tai, kad rinkimai vyko pažeidžiant rinkimų įstatymus ir todėl Vyriausioji rinkimų komisija negalėjo patvirtinti galutinių rinkimų rezultatų. Teismas atmetė pareiškėjo skundą, tarp kitų paminėdamas šį motyvą:

“Nagrinėjamoje byloje pareiškėjas G. P. nepateikė jokių įrodymų, kad ginčijamu Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu buvo pažeistos kokios nors konkrečios jo teisės ar įstatymų saugomi interesai. Kaip jau buvo minėta, patvirtinus galutinius rinkimų rezultatus Pagėgių rinkimų apygardoje, G. P. buvo sudaryta galimybė tapti Pagėgių savivaldybės tarybos nariu”

Šiuo sprendimu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas dar kartą konstatavo, kad asmuo negali pateikti teismui skundo, jeigu rinkimų įstatymų pažeidimai tiesiogiai nepaveikė jo teisių.

⁷² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. balandžio 5 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-756-38-07,

⁷³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. balandžio 5 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-756-38-07

Teismas šioje nutartyje rėmėsi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 16 d. sprendime⁷⁴ suformuotu LR administracinių bylų teisenos įstatymo aiškinimu, kad asmuo, siekdamas jam palankaus teismo sprendimo, privalo įrodyti, kad jo teisė arba įstatymų saugomas interesas yra pažeisti arba ginčijami. Atkreiptinas dėmesys į tai, kaip Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šiame sprendime vertino pareiškėjo argumentus: „Pareiškėjo samprotavimai apie tai, kad jis negalėsiąs tinkamai atstovauti rinkėjų interesų, kai patys rinkimai į šią savivaldybę vyko pažeidžiant įstatymų reikalavimus ir demokratijos principus, tėra prielaidos ir neįrodo konkrečios jo subjektinės teisės ar konkretaus įstatymų saugomo intereso pažeidimo“.

2008 m. sausio 3 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas administracinę bylą⁷⁵, priėmė nutartį atmesti atskirąjį skundą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartyje pažymėjo, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 81 str. numato baigtinį sąrašą subjektų, galinčių paduoti skundus (pareiškėja į šį sąrašą nepateko), ir itin trumpus sprendimų apskundimo ir nagrinėjimo terminus. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad toks teisinis reglamentavimas yra nulemtas rinkimų teisinių santykių specifikos - visuomenės interesas reikalauja, kad rinkimų rezultatai būtų įvertinti operatyviai ir naujai suformuotos valdžios ar savivaldos institucijos įstatymų nustatytais terminais pradėtų savo veiklą. Ši nutartis yra ypač įdomi tuo, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pabandė atskleisti rinkimų įstatymų nuostatų, suteikiančių teisę skusti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, priežastis. Pasak Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, ribotas subjektų sąrašas ir trumpi ginčų nagrinėjimo terminai yra nulemti visuomenės intereso, o visuomenės interesas, teismo nuomone, yra kuo operatyviau įvertinti rinkimų rezultatus.

Apžvelgiant aukščiau išdėstytus teisės aktus ir teismų praktiką, darytina išvada, kad Lietuvoje tik labai siauras subjektų ratas gali skusti rinkimų komisijų sprendimus. Daugiausia teisių skusti rinkimų komisijų sprendimus turi partijos, iškėlusios kandidatus, ir kandidatai (išskyrus kandidatus į Prezidentus). Tai vieninteliai subjektai, kurie gali skusti visus rinkimų komisijų sprendimus ir taip pat tai vieninteliai subjektai, kurie gali skusti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, priimtus po balsavimo pabaigos. Mažiausiai teisių skusti rinkimų komisijų sprendimus turi rinkėjai – jie gali skusti tik apylinkių rinkimų komisijų sprendimus dėl rinkėjų sąrašų sudarymo. Šiek tiek platesnes teises skusti rinkimų komisijų sprendimus nei rinkėjai turi rinkimų stebėtojai. Rinkimų stebėtojai gali skusti kai kuriuos Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, priimtus iki balsavimo pabaigos, bet negali skusti sprendimų, priimtų po balsavimo pabaigos.

Toks teisinis reglamentavimas ir nusistovėjusi teismų praktika iš esmės prieštarauja Europos

⁷⁴ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-575-36-07,

⁷⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. sausio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-469-12/08

Komisijos Demokratijai per Teisę (Venecijos komisija), kuri yra patariamasis Europos Tarybos organas konstituciniais klausimais, parengto Rinkimų geros praktikos kodekso⁷⁶ nuostatomis, kurios rekomenduoja visiems kandidatams ir visiems rinkėjams suteikti teisę skusti rinkimų komisijų sprendimus (kodeksas numato tik galimybę nustatyti tam tikrą rinkėjų, galinčių pateikti skundą, skaičiaus kvotą).

Kai kuriose Vakarų Europos šalyse (Didžioji Britanija, Vokietija) teisė skusti rinkimų komisijų sprendimus, priimtus tiek iki balsavimo pabaigos, tiek pasibaigus balsavimui, turi kur kas platesnis subjektų ratas. Pavyzdžiui, Vokietijoje ir Didžiojoje Britanijoje rinkėjai turi teisę skusti rinkimų rezultatus. Kaip rodo Didžiosios Britanijos patirtis, pakankamai nedaug rinkėjų šia teise naudojasi, todėl teismų darbas dėl to nėra labai apkrautas.⁷⁷

Vyriausiasis administracinis teismas 2008 m. sausio 3 d. nutartimi išaiškino, kad toks siauras subjektų ratas yra nulemtas visuomenės intereso kuo operatyviau vykdyti rinkimų procesą. Tačiau nutartyje nebuvo paaiškinta, kuo remiantis Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, koks iš tikrųjų yra visuomenės interesas. Taip pat Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nepaaiškino, kodėl visuomenės interesas yra būtent rinkimų proceso operatyvumas, o ne, pavyzdžiui, rinkimų rezultatų teisingumas? Ir koks yra santykis tarp rinkimų proceso operatyvumo ir rinkimų rezultatų teisingumo?

Tam tikrų abejonių tuo, kad siauras subjektų, galinčių skusti rinkimų komisijų sprendimus, ratas tarnauja rinkimų operatyvumui, kelia tas faktas, kad kai kuriose Vakarų šalyse teisė skusti rinkimų rezultatus yra suteikta platesniam subjektų ratui, tačiau dėl to komplektuojant renkamų valdžios institucijų sudėtį nekyla didesnių politinių ar socialinių problemų.

Akivaizdu, kad nesuteikiant rinkėjams teisės skusti rinkimų rezultatus yra pažeidžiamos rinkėjų pilietinės teisės dalyvauti šalies politiniame gyvenime, yra atimama galimybė siekti teisingų rinkimų rezultatų. Taip pat sunku paaiškinti įstatymų leidėjo poziciją nesuteikti teisės rinkimų stebėtojams skusti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui. Pagrindinis rinkimų stebėtojų darbo tikslas yra stebėti, ar nėra pažeidžiamos rinkimų procedūros, ar nėra klastojami rinkimų rezultatai. Tam tikra prasme, rinkimų stebėtojų pareiga yra užtikrinti, kad rinkimai vyktų sąžiningai ir skaidriai. LR Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio 23 d. išvadoje pažymėjo, kad „atstovų rinkimams, rinkimų stebėtojų, spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių atstovų aktyvus dalyvavimas rinkimų procese, kiek tai leidžiama įstatymo, užtikrina, kad rinkėjų valia bus deramai išreikšta. Minėtų atstovų pastabos leidžia nustatyti Seimo rinkimų įstatymo pažeidimus.“ Todėl nesuteikiant teisės rinkimų

⁷⁶ Code of good practice in electoral matters. European commission for democracy through law (Venice commission).

⁷⁷ Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003. P. 150

stebėtojams skūsti Vyriausiosios rinkimū komisijos sprendimū, priimtū po balsavimo pabaigos, yra ribojamos rinkimū stebėtojų galimybės vykdyti savo pareigas.

Aukščiau buvo minėtos dvi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys, kuriomis buvo atmesti rinkimus laimėjusių pareiškėjų skundai, kadangi pareiškėjai neįrodė, kad jų subjektinės teisės buvo pažeistos. Abiem atvejais Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas argumentavo, kad jeigu asmuo laimėjo rinkimus, tai jo konkrečios subjektinės teisės nebuvo pažeistos, net ir tuo atveju, jei rinkimai vyko galimai nesąžiningai. O jeigu rinkimus laimėjęs kandidatas nori pateikti teismui skundą dėl rinkimū įstatymū pažeidimū, jis kartu turi pateikti ir tų asmenū, kurių konkrečios subjektinės teisės pažeistos, įgaliojimą. Iš kitos pusės, šis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aiškinimas reiškia, kad nukentėjusiaisiais dėl rinkimū įstatymū pažeidimū gali būti tik tie kandidatai, kurie pralaimėjo rinkimus. Toks Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aiškinimas kelia tam tikrų abejonių.

Visų pirma, kyla klausimas, ar yra pažeidžiamos rinkimū proceso dalyvių teisės, kai pats rinkimū procesas galimai vyksta nesąžiningai ir pažeidžiant įstatymus? Jeigu asmuo dalyvauja rinkimuose (nesvarbu, ar kaip rinkėjas ar kaip kandidatas) akivaizdu, kad jis tikisi, jog rinkimai vyks sąžiningai, o rinkimū rezultatai atspindės daugumos rinkėjų valią. Priešingu atveju, kokia prasmė asmeniui apskritai dalyvauti rinkimuose? Tai, kad rinkimai turi vykti sąžiningai yra nurodoma ir rinkimū įstatymuose. Tai reiškia, kad kiekvienas asmuo, kuris dalyvauja rinkimuose turi tam tikrus lūkesčius, kad rinkimai bus sąžiningi ir atspindės daugumos rinkėjų valią. Galima netgi teigti, kad kiekvienas pilietis turi tam tikrą teisę į teisingus, sąžiningus ir demokratijos principus atitinkančius rinkimus. Įvykus rinkimū įstatymū pažeidimui, ši teisė yra pažeidžiama. Kadangi tam tikrus lūkesčius turi absoliučiai kiekvienas asmuo, dalyvaujantis rinkimuose, tai ir kiekvieno asmens interesai yra pažeidžiami, t.y. įvykus rinkimū įstatymū pažeidimui nukenčia visi: tiek rinkėjai, tiek rinkimus laimėjusieji ar pralaimėjusieji kandidatai. Kandidatai, kurie laimėjo rinkimus, taip pat nukenčia, nes jų lūkesčiai ir jų teisėtas interesas dalyvauti teisinguose ir demokratiškuose rinkimuose taip pat buvo pažeisti.

LR Konstitucijos 4 str. yra nustatyta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Pažeidus rinkimū įstatymus, yra ribojama Tautos teisė vykdyti savo suverenią galią. Abejotina, ar yra teisinga teigti, kad atstovauti Tautą ir ginti Tautos interesus tais atvejais, kai yra ribojamos jos galios ir kai yra pažeidžiamas demokratiinių rinkimū principas, gali tik tam tikri subjektai, o kai kuriais atvejais tik rinkimū nelaimėję kandidatai.

6.3. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui, apskundimo tvarka

LR Konstitucijos 5 str. nurodyta, kad Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. LR Konstitucijos 109 str. nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Šiomis konstitucinėmis nuostatomis yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas ir numatyta pagrindinė teismų funkcija – vykdyti teisingumą. Konkreti teismų kompetencija, vykdam teisingumą, yra nustatoma įstatymais. Lietuvoje galiojančiose rinkimų įstatymuose yra apibrėžta teismų kompetencija nagrinėti ginčus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų.

Vadovaujantis LR savivaldybių tarybų rinkimų ir LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymais, visi skundai dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų renkant savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento narius, yra teikiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui⁷⁸. Šiuo atveju nėra svarbu, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai priimti prieš balsavimo pabaigą, ar po jos. Taip pat nėra numatyta ir jokių papildomų ribojimų pareiškėjams kreiptis į teismą.

Pagal LR Prezidento rinkimų įst. 18 ir 19 str. skundai dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų iki ir po balsavimo pabaigos, yra teikiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Išimtis yra numatyta tik sprendimams dėl Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, nes LR Prezidento rinkimų įstatyme nėra nurodyta šių sprendimų apskundimo tvarka. Todėl darytina išvada, kad rinkimų dalyviams ar kitiems suinteresuotiems asmenims nėra suteikta teisė ginčyti tokio pobūdžio Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų. Tokiu būdu yra apribojama piliečių, nesutinkančių su Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu pripažinti Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus negaliojančiais, teisė ginčyti nepalankų sprendimą. Tokį ribojimą galima vertinti ir kaip pozityvų: taip yra išvengiama ginčų tarp kandidatų, kas kenkia rinkimų proceso operatyvumui, o be to gali sukelti bereikalingas rinkėjų aistras bei kelti grėsmę valstybės stabilumui.

Taip pat tam tikri ribojimai kreiptis į teismą yra numatyti ir LR Seimo rinkimų įstatyme. LR Seimo rinkimų įstatymas, skirtingai nei LR savivaldybių tarybų rinkimų, LR rinkimų į Europos Parlamentą ir LR Prezidento rinkimų įstatymai, nenumato galimybės skusti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui, Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui ar kitai teisminei institucijai. Skundai dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui, turi būti pateikiami ne teismui, o pasirinktinai Seimui ar Respublikos Prezidentui⁷⁹. Tokiais atvejais Seimas ar Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per

⁷⁸ LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 19 ir 80 str., LR rinkimų į Europos Parlamentą įst. 20 ir 85 str.

⁷⁹ LR Seimo rinkimų įst. 86 str.

48 valandas kreipiasi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo⁸⁰. Galutinį sprendimą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, priima Seimas.⁸¹

Pažymėtina, kad LR Seimas ir LR Prezidentas nėra teisminės valdžios institucijos: LR Seimas yra įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, o LR Prezidento institucija priskirtina vykdomajai valdžiai⁸². Tai reiškia, kad vykdomosios valdžios instituciją (Vyriausiąją rinkimų komisiją) kontroliuoja ne teisminė, o įstatymų leidžiamoji (LR Seimas) ir vykdomoji valdžia (LR Prezidentas). Respubliko Prezidento ar Seimo prašymu teikiama Konstitucinio Teismo išvada yra tik įvertinamas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo atitikimas įstatymams, nes galutinį sprendimą dėl rinkimų rezultatų, remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, priima Seimas⁸³.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pareiškėjas, pateikęs skundą Seimui ar Respublikos Prezidentui dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, priimto po balsavimo pabaigos, nedalyvauja tolesniame ginčo su Vyriausiąją rinkimų komisija nagrinėjime. Tokiu būdu yra apribojama pareiškėjo teisė būti išklausytam ir argumentuoti savo poziciją.

Todėl būtina numatyti teisę asmenims, nepatenkintiems Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais, priimtais po Seimo rinkimų balsavimo pabaigos, kreiptis į Lietuvos vyriausiąją administracinę teismą. Tai yra, suteikti tokias pat galimybes ginti savo teises, kokios yra numatytos LR savivaldybių tarybų ir LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymuose. Kreipimasis į LR Prezidentą ar LR Seimą galėtų būti tik papildoma, alternatyvi, galimybė.

LR Seimo rinkimų įstatymo 86 str. nurodyta, kad LR Seimas ar Respublikos Prezidentas, gavę pareiškėjų skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų po balsavimo pabaigos, kreipiasi su paklausimu į LR Konstitucinį Teismą. Tai reiškia, kad LR Seimo rinkimų įstatymas nenumato, kad LR Seimas ar Respublikos Prezidentas, gavę skundą, galėtų nesikreipti į Konstitucinį Teismą su paklausimu. Tačiau, LR Konstitucinio Teismo įst. 74 str. ir LR Seimo rinkimų 95 str. nurodyta, kad Seimas ar Respublikos Prezidentas gali (o ne privalo) prašyti išvados.

Lyginant šias teisės normas darytina išvada, kad tais atvejais, kai Seimas ar Respublikos Prezidentas gauna partijos, iškėlusios kandidatus į Seimo narius, ar kandidatų į Seimo narius skundą, jie privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl rinkimų įstatymų pažeidimo.

⁸⁰ LR Seimo rinkimų įst. 86 str.

⁸¹ LR Seimo rinkimų įst. 95 str.

⁸² Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Kaunas, 2002.P.733

⁸³ LR Seimo rinkimų įst. 95 str.

Tais atvejais, kai skundo negaunama, LR Seimas ir Respublikos Prezidentas taip pat gali savo iniciatyva kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu.

Pagal LR Prezidento rinkimų įst. 77 str., LR Seimas gali priimti nutarimą dėl rinkimų pripažinimo negaliojančiais ar tikrųjų rinkimų rezultatų nustatymo tik, kai Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad LR Prezidento rinkimų įstatymą šiurkščiai pažeidė ar rinkimų rezultatus suklastojo Vyriausioji rinkimų komisija. Pagal LR Seimo rinkimų įst. 77 str., Seimui priimant galutinį sprendimą dėl Konstitucinio Teismo išvados, nėra svarbu, kas pažeidė rinkimų įstatymą ar suklastojo dokumentus.

LR Prezidento rinkimų įstatymo 72 str. numatyta, kad LR Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento rinkimus. Šiame įstatyme yra numatyti ir tam tikri Konstitucinio Teismo teikiamos išvados apimtys ribojimai - Konstitucinis Teismas, gavęs Seimo kreipimąsi, tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, priimtus pasibaigus balsavimui renkant Respublikos Prezidentą. Išvadoje turi būti pateiktas tik Konstitucinio Teismo vertinimas, ar Vyriausioji rinkimų komisija pažeidė rinkimų įstatymus. Jeigu Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad Vyriausioji rinkimų komisija šiurkščiai pažeidė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą ar suklastojo rinkimų dokumentus ir tai turėjo esminės įtakos Respublikos Prezidento rinkimų rezultatams, Lietuvos Respublikos Seimas gali priimti nutarimą pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais ar nustatyti tikruosius rinkimų rezultatus.⁸⁴

Nors LR Seimo rinkimų įstatyme, skirtingai nei LR Prezidento rinkimų įstatyme, nėra numatyti Konstitucinio Teismo teikiamos išvados apimtys ribojimai, tačiau tokie ribojimai yra nustatyti LR Konstitucinio Teismo įstatymu. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 77 str. Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą. Tai reiškia, kad Konstitucinio Teismo įstatymu yra susiaurinama išvados dėl LR Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų apimtis.

Tai, kad Konstitucinis Teismas, teikdamas išvadą, sprendžia tik, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai atitinka įstatymų reikalavimus, parodo ir Konstitucinio Teismo praktika.

Tiek 1996 m. lapkričio 23 d., tiek 2004 m. lapkričio 5 d. LR Konstitucinio Teismo sprendimuose iš esmės buvo tik nagrinėjama, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos priimtas sprendimas atitinka galiojančius teisės aktus.

⁸⁴ LR Prezidento rinkimų įstatymo 72 str.

1996 m. lapkričio 23 d. LR Konstitucinis Teismas priėmė išvadą dėl Respublikos Prezidento paklausimų, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Priimtoje išvadoje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai atitiko LR Seimo rinkimų įstatymą. Pažymėtina tai, kad Konstitucinis Teismas teikdamas išvadą nagrinėjo tik, ar Vyriausioji rinkimų komisija turėjo teisę priimti vieną ar kitą sprendimą. Rinkimų pažeidimų aplinkybių LR Konstitucinis Teismas nebandė aiškintis argumentuodamas tuo, kad “Konstitucinis Teismas, tirdamas paklausimą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą”.

2004 m. lapkričio 5 d. Konstitucinis Teismas pateikė išvadą dėl Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Šia išvada Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendime minimi pažeidimai įvertinus ir kiekvieną jų atskirai, ir juos visus kartu neduoda pagrindo daryti išvados, kad minėtu Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu buvo pažeistas LR Seimo rinkimų įstatymas.

2008 m. lapkričio 7 d. išvadoje Konstitucinis Teismas, vertindamas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą rėmėsi ir Vyriausiosios rinkimų komisijos bei ikiteisminio tyrimo įstaigos surinktais įrodymais, kurie Konstitucinio Teismo manymu nesuteikė teisinio pagrindo teigti, kad Vyriausioji rinkimų komisija neteisėtai atsisakė tenkinti Lietuvos socialdemokratų partijos atstovo rinkimams Vyriausiojoje rinkimų komisijoje J. Jurginio skundą.

Konstitucinis Teismas tiria ir vertina Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita komisijos veikla buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą. Tai reiškia, kad iš esmės Konstitucinis Teismas tiria, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai atitinka galiojančius rinkimų įstatymus, ar ne. Atsižvelgiant į nagrinėjamą Konstitucinio Teismo įgaliojimo turinį, galima teigti, kad šiuo atveju ginama ne tiek subjektinė, kiek objektinė politinė rinkimų teisė.⁸⁵ Taip pat, tai reiškia, kad subjektinės piliečio rinkimų teisės niekas negina: nei Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kuris nesprenžia skundų dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui renkant Seimą, nei Konstitucinis Teismas, kuris teikia išvadą tik dėl

⁸⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Kaunas, 2002. P. 457 psl.

Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui, atitikimo įstatymams, bet negina piliečių subjektinės rinkimų teisės, kuri galimai pažeidžiama Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu. Tai yra, Konstitucinis Teismas sprendžia, ar esant vienokioms ar kitokioms aplinkybėms, Vyriausioji rinkimų komisija galėjo priimti tam tikrą sprendimą, ar ne. Jeigu Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad Vyriausioji rinkimų komisija, esant tam tikroms aplinkybėms, galėjo priimti ginčijamą sprendimą, tada Konstitucinis Teismas pateikia išvadą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo atitikimo įstatymų reikalavimams.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, galima teigti, kad LR Konstitucinio Teismo išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, priėmimas nereiškia asmens teisės į teismą realizavimo, nes šia išvada tik konstatuojama, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas atitinka įstatymų reikalavimus, o ne sprendžiama ar buvo įvykdytas rinkimų įstatymo pažeidimas, ar ne. Teikdamas išvadą, Konstitucinis Teismas atlieka tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo teisėtumo kontrolę ir nevertina faktinių aplinkybių, dėl kurių kilo ginčas. Seimo nutarimas dėl rinkimų pažeidimo taip pat nereiškia asmens teisės į teismą realizavimo, nes Seimas tik nusprendžia kaip vertinti įvykusių rinkimų rezultatus, Konstituciniam Teismui priėmus išvadą, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas pažeidžia įstatymus.

LR Konstitucijos 105 str. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus. Konstitucijoje nėra numatyta jokių kitų Konstitucinio Teismo kompetencijos, nagrinėjant rinkimų įstatymų pažeidimus, apribojimų. LR Konstitucinio Teismo, LR Seimo rinkimų ir LR Prezidento rinkimų įstatymuose numatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą. Tai reiškia, kad rinkimų įstatymai Konstituciniam Teismui palieka labai siauras galimybes nagrinėti rinkimų įstatymų pažeidimus. Toks Konstitucinio Teismo teisių ir galimybių susiaurinimas galimai vertintinas kaip pažeidžiantis LR Konstitucijos 105 str.

6.4. Įrodinėjimo teisė ir pareiga, nagrinėjant skundus dėl rinkimų komisijų sprendimų

Vadovaujantis LR administracinių bylų teisenos įstatymo 57 str., įrodymai administracinėje byloje yra visi faktiniai duomenys, priimti bylą nagrinėjančio teismo ir kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybės, pagrindžiančios proceso šalių

reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokios aplinkybės, turinčios reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra. Įrodymus pateikia proceso šalys ir kiti proceso dalyviai. Tai reiškia, kad įrodymus pagal LR administracinių bylų teisenos įstatymą, vykstant ginčui dėl rinkimų komisijos sprendimų, turi pateikti pareiškėjas ir Vyriausioji rinkimų komisija.

LR Konstitucinio Teismo įstatymo 34 str. nurodyta, kad įrodymais pripažįstami bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas konstatuoja esant aplinkybių, pagrindžiančių dalyvaujančių byloje asmenų reikalavimus bei atsikirtimus, arba jų nesant. Įrodymus turi pateikti dalyvaujantys byloje asmenys. Pagal LR Konstitucinio Teismo įst. 31 str. dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi pareiškėjas – valstybės institucija, kuriai įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu duoti išvadą (rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo atveju tai būtų LR Seimas ar LR Prezidentas), ir suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą (rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo atveju – Vyriausioji rinkimų komisija). LR Konstitucinio Teismo įstatymas nesuteikia dalyvaujančių byloje asmenų statuso asmenims, kurie pateikė skundą Seimui ar Respublikos Prezidentui dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, o taip pat, nesuteikia jiems teisės pateikti įrodymus, kurie pagrįstų jų skundą. Įrodymus, nagrinėjant rinkimų pažeidimus Konstituciniame Teisme, turi teisę pateikti tik Vyriausioji rinkimų komisija ir Seimas arba Respublikos Prezidentas, o asmenys pateikę skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų gali būti apklausti tik kaip liudytojai.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. kovo 19 d.⁸⁶ ir 2007 m. kovo 20 d.⁸⁷ sprendimais konstatavo, kad Vyriausioji rinkimų komisija privalo priimti sprendimo teisinės formos administracinį aktą, kuriame išdėstyti visas reikšmingas sprendimo priėmimui teisinės ir faktinės aplinkybės: jame turi būti išsamiai apibūdinti Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyti konkretūs rinkimų įstatymo pažeidimai, konkrečiais faktiniais duomenimis pagrindžiamas jų įvertinimas kaip šiurkščių, išsamiai apibūdinti kiti neteisėti veiksmai, pateikti pakankami ir išsamūs motyvai, kodėl Vyriausioji rinkimų komisija vertina, kad šiurkštūs rinkimų įstatymo pažeidimai ar kiti neteisėti veiksmai turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams: kandidatų į savivaldybės tarybos narius sąrašų, dalyvaujančių paskiriant mandatus, skaičiui, kandidatų sąrašams tenkančių mandatų skaičiui ar kt.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas aukščiau minėtais sprendimais panaikino Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, remdamasis tuo, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu tik konstatuota, kad buvo padaryti šiurkštūs rinkimų įstatymų pažeidimai,

⁸⁶ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-502-35-07,

⁸⁷ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-248-37-07,

kurie turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, tačiau šios išvados nepagrįstos jokiais objektyviais duomenimis (faktais), teisės aktų normomis. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimuose pasigedo rinkimų įstatymų pažeidimų apibūdinimo, argumentų, kodėl šie pažeidimai konstatuojami kaip šiurkštūs, motyvų, kurie leistų teigti, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyti šiurkštūs rinkimų įstatymo pažeidimai padarė esminę įtaką rinkimų rezultatams.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad nemotyvuotas ir teisiškai nepagrįstas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas apsunkina rinkimų proceso dalyvių teisę ginčyti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, nes esant neaiškiems priėmimo motyvams nėra aiškūs ir jo ginčijimo pagrindai, byloje įrodinėtinos aplinkybės, jų teisinė reikšmė ginčo išsprendimui.

Šiuo sprendimu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pripažino, kad įrodinėjimo pareiga rinkimų ginčų metu tenka ne tik pareiškėjui, kuris skundžia Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, bet ir Vyriausiajai rinkimų komisijai, kuri turi pagrįsti savo sprendimą, nurodydama faktines aplinkybes ir teisės aktus, kuriais remiasi. Tai reiškia, kad Vyriausioji rinkimų komisija, priimdama vienokį ar kitokį sprendimą, turi tuo pačiu surinkti ir pateikti įrodymus bei motyvus, kuriais ji remiasi, nes tik tada skundą pateikęs pareiškėjas galės argumentuotai ginčyti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą. Galima teigti, kad nagrinėjant rinkimų ginčą teisme, Vyriausiajai rinkimų komisijai tenka netgi didesnė atsakomybė pagrįsti savo sprendimą, nei pareiškėjui pagrįsti savo skundą. Vyriausiajai rinkimų komisijai nepagrindus savo sprendimo, toks sprendimas gali būti naikintinas. Tai reiškia, kad suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą, argumentuodamas savo skundą vien tuo, kad Vyriausioji rinkimų komisija nepagrindė savo sprendimo.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, vertinant Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų pagrįstumą, nėra visiškai nuosekli. 2007 m. rugsėjo 13 d. sprendimu⁸⁸, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, spręsdamas skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo duoti sutikimą kandidatą į Seimo narius patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ir kitaip suvaržyti jo laisvę, konstatavo, kad LR Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 11 ir 12 str. įtvirtintos teisės normos, kurios nustato komisijos sprendimų priėmimo tvarką, nėra „nuorodų apie būtinumą surašyti sprendimų motyvus arba reikalavimus sprendimo turiniui. Pažymėtina, kad tai yra suponuojama tokių sprendimų priėmimo specifikos (kolegialumas, atviras balsavimas bei viešas svarstymas)“. Lietuvos vyriausiojo administracinio

⁸⁸ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. rugsėjo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-143-41-07

teismo manymu, tai reiškia, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai neprivalo būti motyvuojami. Pažymėtina, kad pareiškėjas pateikdamas skundą, rėmėsi ir LR viešojo administravimo įst. 8 str., numatančiu individualaus administracinio akto bendruosius reikalavimus, tai yra, ta pačia teisės norma kaip ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. kovo 19 d. sprendime. Deja, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. rugsėjo 13 d. sprendime nepasisakė dėl LR viešojo administravimo įstatymo reikalavimų individualiam administraciniam aktui taikymo.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, galima daryti išvadą, kad pareiškėjo, teikiančio skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, teisės ir pareigos įrodymais pagrįsti skundą priklauso nuo to, kokio pobūdžio Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą jis nori apskusti. Pareiškėjas turi plačias teises teikti įrodymus tada, kai skundžia Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, ir labai siauras teises, kai skundžia Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą Seimui ar Respublikos Prezidentui. Vyriausioji rinkimų komisija gali teikti įrodymus ir pagrįsti savo sprendimus tiek nagrinėjant skundą Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme, tiek LR Konstituciniame Teisme.

6.5. Esminės įtakos rinkimų rezultatams samprata

LR Seimo rinkimų įst. 91 str., LR Prezidento rinkimų įst. 70 str., LR savivaldybių tarybų rinkimų įst. 84 str., LR rinkimų į Europos Parlamentą įst. 88 str. įtvirtinta nuostata, kad įvykus šurkšties rinkimų įstatymų pažeidimams ar suklastojus dokumentus ir nustačius, kad tai turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais.

LR Konstitucinis Teismas tiek 1996 m. lapkričio 23 d., tiek 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje konstatavo, kad tai, ar rinkimų įstatymų pažeidimai yra šurkštūs ar ne, yra vertinamasis požymis. LR Konstitucinio Teismo manymu, Vyriausioji rinkimų komisija, atsižvelgdama į visas konkrečias aplinkybes, įvertinusi rinkimų organizavimą ir vykdymą kaip visumą, nustačiusi kokia žala rinkimams buvo padaryta, koks pažeidimas buvo padarytas ir koks pažeidimo pobūdis, bei kas pažeidimą padarė, nusprendžia, ar pažeidimas yra šurkštus, ar ne. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2004 m. Seimo rinkimuose Raseinių vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 42 skirtumas tarp laimėjusiojo ir pralaimėjusiojo kandidato buvo vos 61 balsas, taip pat buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, tačiau Konstitucinio Teismo manymu, tai nebuvo pakankamas pagrindas pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. kovo 19 d. sprendime⁸⁹ pažymėjo, kad Vyriausioji rinkimų komisija, sprendama dėl rinkimų rezultatų rinkimų apygardoje pripažinimo negaliojančiais, turi pareigą surinkti faktinius duomenis apie konkrečius apygardoje padarytus rinkimų įstatymo pažeidimus ir (ar) kitus neteisėtus veiksmus, įvertinti jų pobūdį, kitas reikšmingas aplinkybes, nustatyti pažeidimus, neteisėtus veiksmus padariusius asmenis, įvertinti pažeidimų pasekmes, tai, kaip jie paveikė rinkimų rezultatus, ar toks poveikis gali būti įvertintas kaip turėjęs esminės įtakos rinkimų rezultatams. Šiame sprendime Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, kad rinkimų įstatymų pažeidimas, kurio metu galimai buvo papirkti du rinkėjai, neturėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, nes dviejų balsų priskyrimas vienai ar kitai partijai nekeičia rinkimuose iškovotų mandatų skaičiaus.

Vadovaujantis rinkimų įstatymais tam, kad rinkimų rezultatai būtų pripažinti negaliojančiais reikia įrodyti, kad:

- 1) rinkimų metu įvyko šiurkštūs rinkimų įstatymų pažeidimai,
- 2) rinkimų įstatymų pažeidimai turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra tiksliai nurodyta, kas yra laikoma šiurkščiu rinkimų įstatymų pažeidimu, kas lemtų rinkimų pripažinimą negaliojančiais. Tai, kiekvieną kartą įvertinusi pažeidimų pobūdį ir faktines pažeidimo įvykdymo aplinkybes, turi nustatyti Vyriausioji rinkimų komisija.⁹⁰

Taip pat neaišku, kas yra laikoma esmine įtaka rinkimų rezultatams. Atsižvelgiant į tai, kad rinkimų įstatymuose yra numatyta, kad negalima skelbti pakartotinių rinkimų, jeigu galima nustatyti esminius rinkimų rezultatus, galima daryti prielaidą, kad esminę įtaką rinkimų rezultatams daro tokie pažeidimai, dėl kurių neįmanoma nustatyti, kas laimėjo rinkimus, ar kiek vietų parlamente ar savivaldybės taryboje gavo viena ar kita partija. Šį teiginį pagrindžia ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas⁹¹, kuriuo dviejų rinkėjų papirkimas buvo pripažintas šiurkščiu rinkimų įstatymų pažeidimu, bet neturėjusiu esminės įtakos rinkimų rezultatui. 2004 m. lapkričio 5 d. sprendimu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad 15 rinkimų biuletenių suklastojimas neturėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, nes skirtumas tarp už kandidatus paduotų balsų yra 61 balsas.

⁸⁹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-502-35-07

⁹⁰ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada

⁹¹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-502-35-07

6.6. Rinkimų pripažinimas negaliojančiais

Akivaizdu, kad procesas, kuriame viena ar kita forma Lietuvoje dalyvauja šimtai tūkstančių žmonių iš principo negali vykti tiksliai pagal iš anksto nustatytas taisykles vien dėl žmogiškojo faktoriaus egzistavimo. Visada atsiras žmonių, kurie noromis ar nenoromis, vienaip ar kitaip pažeis rinkimų įstatymus. Pažymėtina, kad dauguma rinkimų pažeidimų yra labai menko masto ir neturi didesnės įtakos esminiams rinkimų rezultatams.⁹² Todėl, jeigu dėl kiekvieno pažeidimo rinkimai būtų pripažįstami negaliojančiais, akivaizdu, kad negaliojančiais turėtų būti pripažinti bene visi rinkimai.⁹³ Todėl labai dažnai į rinkimų įstatymų pažeidimus nėra reaguojama. Reikia turėti omenyje ir tai, kad rinkimų skelbimas negaliojančiais ir pakartotinių rinkimų skelbimas visuomet susijęs su gana nemažomis finansinėmis valstybės išlaidomis ir reikalauja tam tikrų žmogiškųjų resursų. Todėl skelbiant rinkimų rezultatus negaliojančiais kiekvieną kartą, kai yra gaunama informacijos apie įvykusius pažeidimus, būtų paprasčiausiai beprasmiškai švaistomos valstybės lėšos.

Pernelyg dažnas rinkimų rezultatų pripažinimas negaliojančiais ir pakartotinių rinkimų skelbimas skiepija visuomenėje cinizmą ir nepasitikėjimą rinkimais apskritai.⁹⁴ Tai yra, rinkėjas matydamas, kad rinkimų rezultatai dažnai yra pripažįstami negaliojančiais, gali nuspręsti apskritai neiti į rinkimus. Taip pat ir kandidatai ar politinės partijos, matydamos, kaip dažnai rinkimų rezultatai yra pripažįstami negaliojančiais, gali pradėti orientuoti savo politines kampanijas ne į įprastus, bet į pakartotinius rinkimus. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pakartotinių rinkimų skelbimas kenkia politiniam stabilumui.⁹⁵ Rinkėjai gali pradėti manyti, kad pakartotiniai rinkimai yra rengiami dėl politinio elito noro susidoroti su rinkimų laimėtoju ar pakeisti rinkėjų valią.

Nagrindami rinkimų ginčus ir aiškindamiesi, kokie pažeidimai įvyko, rinkimų teismai dažnai tampa tam tikrais „tyrėjais“, besiaiškinančiais aplinkybes, dėl kurių buvo padaryti pažeidimai, o išsiaiškinę pažeidimų aplinkybes, tokie teismai dažniausiai patvirtina apskūstus rinkimų rezultatus.⁹⁶ Todėl dažnai rinkėjai ar kiti rinkimų dalyviai nesupranta, kodėl teismo procesu bandoma įrodyti tam tikrus pažeidimus, o juos įrodžius nėra paskiriama jokių konkrečių sankcijų.⁹⁷ Taip būna todėl, kad sisteminis rinkimų rezultatų panaikinimas, pagrįstas automatišku teisės

⁹² Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.271

⁹³ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P. 119

⁹⁴ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.298

⁹⁵ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.296

⁹⁶ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.123

⁹⁷ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.123

taikymu, sukeltų demokratijai pavojų, dar grėsmingesnį už tą, kuri sukelia nebaudžiami „funkciniai sutrikimai“.⁹⁸

Sprendžiant klausimą dėl pakartotinių rinkimų skelbimo, teismai ir Vyriausioji rinkimų komisija turi atkreipti dėmesį ir į tai, kad pakartotinių rinkimų metu taip pat gali būti pažeidinėjami rinkimų įstatymai. Todėl svarstant klausimą dėl pakartotinių rinkimų rengimo taip pat būtina numatyti ir tam tikras prevencines priemones, kurios neleistų pakartotinai paveikti rinkimų rezultatų.⁹⁹

Sprendžiant klausimus dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, būtina atsižvelgti ir į tai, kad vengimas pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais gali inspiruoti tam tikrą nebaudžiamumo atmosferą: politinio proceso dalyviai gali pradėti manyti, kad rinkimų įstatymus pažeidinėti galima, svarbu tik, kad tie pažeidimai nebūtų pernelyg grubūs.

Dilema skelbti ar neskelbti rinkimų rezultatus negaliojančiais suponuoja tai, kad tokio ginčo svarstymas yra ne tiek teisės, kiek fakto klausimas¹⁰⁰. Vyriausioji rinkimų komisija, LR Seimas ir LR Konstitucinis Teismas, kuris teikia išvadą Seimui, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per LR Prezidento ir LR Seimo rinkimus, visuomet turi išsiaiškinti:

1) *Kokie pažeidimai įvyko?*

Tam, kad išsiaiškinti, kokie pažeidimai įvyko, būtina nustatyti pažeidimo aplinkybes, iširti įrodymus, apklausti liudytojus ir atlikti kitus būtinus pažeidimų tyrimo veiksmus.

Vokietijoje Bundestangas, kuris turi teisę spręsti rinkimų ginčus, suformuoja atskirą komitetą, turintį itin plačius įgaliojimus gauti informaciją iš visų valstybinių institucijų ar pasitelkti valstybines institucijas į pagalbą.¹⁰¹

Lietuvoje dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais sprendžia Vyriausiasis administracinis teismas, Vyriausioji rinkimų komisija, LR Seimas ir LR Konstitucinis Teismas. Tačiau dažnai šios institucijos, sprendamos klausimus dėl rinkimų rezultatų, neturi pakankamai duomenų tam, kad galėtų objektyviai išnagrinėti ginčus. Dažnai Lietuvoje dėl rinkimų rezultatų pripažinimo galiojančiais ar negaliojančiais sprendžiama nepasibaigus ikiteisminiams tyrimams ir nesurinkus visos informacijos apie pažeidimų pobūdį ar mastą. Kaip pavyzdį galima nurodyti 2004 m. LR Seimo rinkimus. 2004 m. lapkričio 5 d. LR Konstitucinio Teismo išvadoje yra nurodyta, kad:

⁹⁸ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.123

⁹⁹ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.123

¹⁰⁰ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005. P.112

¹⁰¹ Автономов А.С., Веденев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право. Москва, 2003.Р.118

„Vyriausioji rinkimų komisija konstatavo, kad "abu ikiteisminiai tyrimai nebaigti, neišnaudotos visos procesinės galimybės surinkti įrodymus ir nustatyti aplinkybes, todėl negalima teigti, kad neteisėta S. Saročkos ir kitų nenustatytų asmenų veika turėjo įtakos rinkimų rezultatams".

Pastaroji formuluotė parodo, kad Vyriausioji rinkimų komisija sprendimus priima ne tik, kad pati neištyrusi pažeidimo aplinkybių, bet ir negavusi išsamios informacijos iš ikiteisminio tyrimo įstaigų.

2) *Koks pažeidimų mastas?*

Šis klausimas yra itin sudėtingas, nes rinkimų pažeidimai yra gana latentiški ir todėl yra labai sudėtinga nustatyti, kiek tiksliai įvyko pažeidimų rinkimų metu. Pažymėtina ir tai, kad labai retai pažeidimus daro tik vienas kandidatas.¹⁰² Tam, kad kuo tiksliau nustatyti pažeidimų mastą JAV ir kitų valstybių teismų praktikoje, sprendžiant klausimus dėl rinkimų paskelbimo negaliojančiais, nevengiama naudotis sociologinių tyrimų duomenimis ir tikimybių teorija, siekiant apskaičiuoti ar rinkimų pažeidimai turėjo įtakos rinkimų rezultatams.¹⁰³ Kai kuriose JAV valstijose rinkimus reglamentuojančiuose teisės aktuose yra numatyta, kad jei pažeistų, sugadintų ar suklastotų rinkimų biuletenių skaičius neviršija tam tikros, teisės aktų nustatytos ribos, tai pakartotiniai rinkimai neturi būti rengiami.¹⁰⁴

3) *Kokią įtaką politinei situacijai šalyje ar savivaldybėje turės rinkimų rezultatų paskelbimas negaliojančiais?*

Dažnai pakartotinius rinkimus laimi tas pats kandidatas, kuris laimėjo ir rinkimus, kurie buvo pripažinti negaliojančiais, todėl išeina taip, kad pakartotinių rinkimų rengimas buvo „beprasmiškas“.¹⁰⁵ Dėl to institucijos, kurios turi teisę skelbti rinkimų rezultatus negaliojančiais visuomet turi gerai apsvarstyti savo sprendimus.

Vyriausiajai rinkimų komisijai nesiimant jokių veiksmų, įvykus rinkimų įstatymų pažeidimui, arba imantis netinkamų veiksmų, suinteresuoti asmenys gali, vadovaujantis rinkimų įstatymais, skusti Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklą LR Seimui, LR Prezidentui ar Vyriausiajam administraciniam teismui. Tokiu būdu, rinkimų įstatymų pažeidimas, užtraukiantis administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, iššauks rinkimų ginčą. Vyriausioji rinkimų komisija privalo kaip įmanoma greičiau reaguoti ir nuspręsti, kokių veiksmų imtis, kad nustatyti teisingus rinkimų rezultatus ir ištaisyti pažeidimu įvykdyta žalą, kol nekilo rinkimų ginčai. Įvairių valstybių rinkimus

¹⁰² Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P. 119

¹⁰³ Huefner S. F. Remediating election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44.P.283-284

¹⁰⁴ Huefner S. F. Remediating election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44.P.P.283-284

¹⁰⁵ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P. 119

organizuojančios institucijos, esant neaiškiems rinkimų rezultatams, paprastai imasi šių veiksmų¹⁰⁶:

1) Balsų perskaičiavimas.

Lietuvoje balsai yra perskaičiuojami rinkimų įstatymuose nurodytų asmenų prašymu arba esant mažam balsų skirtumui tarp kelių kandidatų. Kai kuriuose JAV valstijose, balsai yra perskaičiuojami, jei prašymą pateikęs asmuo padengia perskaičiavimo išlaidas.¹⁰⁷

2) Balsų paskirstymas.

Kartais JAV teismų praktikoje yra naudojamas „proporcingo paskirstymo“ principas, kai suklastoti, sugadinti ar kitaip pažeisti rinkimų biuleteniai yra paskirstomi kandidatams proporcingai jų surinktų balsų skaičiui.¹⁰⁸ Pavyzdžiui, jeigu kandidatas A surinko 60 proc. balsų, kandidatas B – 40 proc., o pažeistų biuletenių skaičius yra 100, tai 60 balsų yra priskiriama kandidatui A, o 40 balsų – kandidatui B.

Tačiau šis principas, nors ir taikomas JAV teismų praktikoje, bei padeda išvengti pakartotinių rinkimų skelbimo, vis dėlto nėra teisingas ir buvo sukritikuotas 2004 m. Vašingtono teismo sprendimu dėl gubernatoriaus rinkimų pažeidimų.¹⁰⁹ Šio principo pagrindas yra išankstinė prezumpcija, kad asmenys, kurių biuleteniai buvo suklastoti ar sugadinti, balsavo taip pat, kaip asmenys, kurių biuleteniai nebuvo suklastoti ar sugadinti. Tačiau tokia prezumpcija nėra pagrįsta demografiniais ar sociologiniais tyrimais, todėl negali būti vertinama, kaip absoliučiai teisinga.¹¹⁰

1973 m. JAV matematikai Michael O. Finkstein & Herbert E. Robbins knygoje „Mathematical Probability in Election Challenges“ sukūrė matematinį modelį, padedantį nustatyti, ar rinkimų pažeidimai turėjo įtakos rinkimų rezultatams ir kokia tos įtakos reikšmė. Tačiau tam, kad tas modelis galėtų būti taikomas praktikoje, pirmiausia reikia sukurti sociologinių ir demografinių statistinių duomenų rinkimo ir sisteminimo tvarką, kuri iki šiol vis dar nėra sukurta.¹¹¹

Tam tikrais atvejais, manytina, „balsų paskirstymo“ principą, sociologinius ar demografinius duomenis būtų galima taikyti ir nagrinėjant rinkimų įstatymų pažeidimus Lietuvoje, sprendžiant ar verta rengti pakartotinius rinkimus.

3) Pakartotinių rinkimų skelbimas.

Rinkimų rezultatai gali būti skelbiami negaliojančiais, jeigu rinkimų metu įvyko pažeidimų, dėl kurių neįmanoma nustatyti rinkimų rezultatų, taip pat rinkimai turėtų būti skelbiami negaliojančiais, jeigu neįmanoma nustatyti rinkimų rezultatų dėl nuo žmonių valios

¹⁰⁶ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.278

¹⁰⁷ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.278

¹⁰⁸ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.282

¹⁰⁹ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.282

¹¹⁰ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.282

¹¹¹ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation, 2007, Vol. 44. P.309

nepriklausančių priežasčių (pvz. rinkimų dieną įvykęs smarkus žemės drebėjimas, teroristų išpuoliai).¹¹²

Teisės teorijoje egzistuoja vadinamoji „Lemiamos įtakos teorija“, kuri reiškia, kad atsižvelgiant į rinkimų įstatymus, dėl pažeidimo, net ir nusikalstamo, rinkimai pripažįstami negaliojančiais tik tuomet, kai tas pažeidimas rinkimų rezultatams padaro lemiamą įtaką.¹¹³ Taikant „Lemiamos įtakos teoriją“, Richard Ghevontian siūlo atsižvelgti į šiuos faktorius: pažeidimų brutalumą ir pažeidimų mastą.¹¹⁴ Tai yra, rinkimų rezultatai pagal „Lemiamos įtakos teoriją“ galėtų būti pripažinti negaliojančiais tik tokiu atveju, jei įvykdyti pažeidimai yra itin brutalūs ar masiški.

4) Pažeidėjų moralinis pasmerkimas.

Sprendžiant klausimus dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais Prancūzijos Valstybės taryboje ir Konstitucinėje taryboje buvo atveju, kai, nepaisant įvykdytų pažeidimų, rinkimų rezultatai buvo pripažinti galiojančiais, tačiau savo sprendimuose Valstybės taryba ir Konstitucinė taryba moraliai pasmerkė pažeidimų kaltininkus ar ydingą rinkimų praktiką.¹¹⁵ Tokiu būdu Valstybės taryba ir Konstitucinė taryba atliko tam tikrą pedagoginę funkciją aiškinti žmonėms sąžiningų rinkimų svarbą.

6.7. Įrodymų pakankamumo problema

Egzistuoja ir įrodymų pakankamumo problema, nagrinėjant rinkimų įstatymų pažeidimus ir jų įtaką rinkimų rezultatams. Teismai įrodinėjimo metu pripažįsta arba tik tokį faktą, kurio egzistavimas nekelia jokių abejonių (absoliučios tiesos teorija), arba tokį faktą, kuris labiau tikėtina egzistuoja, nei neegzistuoja (vadinamoji santykinės tiesos teorija, pagrįsta laivo įrodymų vertinimo principu)¹¹⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad skundai dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų nagrinėjami dažniausiai nepasibaigus ikiteisminiam tyrimui ir neišsiaiškinus visų aplinkybių, absoliučios tiesos reikalavimo taikymas įrodinėjimo procese būtų komplikuoatas. Taip pat esant trumpiems rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo terminams būtų sunku surinkti nepaneigiamus įrodymus, kurių surinkimo reikalautų absoliučios tiesos teorijos taikymas.

¹¹² Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.306

¹¹³ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005. P.120

¹¹⁴ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.120-121

¹¹⁵ Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.P.122-123

¹¹⁶ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius, 2003. T.1. P. 421.

Tiek absoliučios, tiek santykinės tiesos teorijos taikymas įrodinėjimo procese turi savo privalumų ir trūkumų. Taikant santykinės tiesos teoriją, dažniau gali būti įrodoma, kad rinkimų pažeidimai turėjo esminės įtakos rinkimams, tuo pačiu dažniau gali būti skelbiami pakartotiniai rinkimai, kas lemtų mažesnę politinės sistemos stabilumą. Iš kitos pusės, santykinės tiesos teorijos taikymas leidžia, net ir neturint labai svarių įrodymų (kuriuos per pakankamai trumpą laiko terminą, skirtą rinkimų pažeidimų nagrinėjimui, būtų sunku surinkti) neleisti nesąžiningiems kandidatams laimėti rinkimų.

LR administracinių bylų teisenos įstatymo 57 str. nurodyta, kad jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios. Teismas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais. Tai reiškia, kad teismas turi teisę ir pareigą visapusiškai, išsamiai ir objektyviai įvertinti įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą. Tačiau taip pat teismas privalo pagrįsti savo vidinį įsitikinimą. LR administracinių bylų teisenos įstatymas nereikalauja, kad teisėjas būtų visiškai įsitikinęs tam tikrų faktų buvimu ar nebuvimu. Jeigu pateikti įrodymai leidžia teismui padaryti išvadą, kad yra didesnė tikimybė, jog tam tikri faktai egzistavo negu neegzistavo, teismas pripažįsta tuos faktus nustatytais. LR administracinių bylų teisenos įstatymo 57 str. yra įtvirtintas laisvo įrodymų vertinimo principas, tai yra teismui suteikiama teisė vertinti įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą. Analogiškas teisinis reglamentavimas įtvirtintas ir LR Konstitucinio Teismo įstatymo 35 str.

2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje Konstitucinis Teismas pripažino Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus teisėtais vien todėl, kad byloje nebuvo pakankamai duomenų, kurie leistų paneigti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, o taip pat nebuvo baigtas ikiteisminis tyrimas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Tai reiškia, kad jeigu yra įvykdomas pažeidimas, tačiau per tris dienas nuo oficialių rinkimų rezultatų paskelbimo (toks terminas yra skiriamas kreipimuisi į Konstitucinį Teismą) ikiteisminio tyrimo metu nėra surenkami įrodymai, kad pažeidimas buvo šiurkštus ir esmingai paveikė rinkimų rezultatus, tai nėra pagrindo teigti, kad toks pažeidimas turėjo įtakos rinkimų rezultatams ir nėra pagrindo pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais.

Tokia Konstitucinio Teismo nuomonė kelia tam tikrų abejonių. Konstitucinis Teismas reikalavo tvirtų įrodymų, paneigiančių Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, o ne patvirtinančių jį. Tai yra, Konstitucinis Teismas taikė absoliučios tiesos kriterijų pareiškėjo teikiams motyvams ir argumentams, o ne Vyriausiosios rinkimų komisijos. LR viešojo administravimo įst. 8 str. numato, kad individualus administracinis aktas turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis. Lietuvos vyriausiasis administracinis

teismas 2007 m. kovo 19 ir 2007 m. kovo 20 d. sprendimais¹¹⁷ taip pat pažymėjo, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas turi būti pagrįstas. Todėl didesnė pareiga pagrįsti rinkimų įstatymo pažeidimo aplinkybių įvertinimą vis dėlto turėtų tekti Vyriausiajai rinkimų komisijai.

Reikia atsižvelgti ir į tai, kad tai, jog ikiteisminis tyrimas dar nėra baigtas ir nėra aiškios rinkimų įstatymo pažeidimo pasekmės, nereiškia, kad kilus abejonėms, negalima pripažinti rinkimų rezultatų negaliojančiais. Be to ir laisvo įrodymų vertinimo principas, įtvirtintas LR Konstitucinio Teismo įstatymo 35 str., leidžia Konstituciniam Teismui vertinti pažeidimo aplinkybes pagal savo vidinį įsitikinimą, o ne vien vadovautis Vyriausiosios rinkimų komisijos pateiktu įrodymų vertinimu.

6.8. Skundai dėl teismų sprendimų

Kad ir koks būtų teismo sprendimas, viena šalis visada lieka nepatenkinta (tai gali būti tiek skundą pateikęs asmuo, tiek rinkimų komisija, kurios sprendimas skundžiamas). Taip pat šalims gali likti abejonių dėl teismo sprendimo, ypač, jei jis nėra išsamiai argumentuotas. Dėl to paprastai teisminiame procese šalims yra numatoma teisė skusti priimtą teismo sprendimą ir šitaip sudaryti dar vieną galimybę įrodyti savo tiesą. Kita vertus, galimybė skusti teismo sprendimą egzistuoja ir dėl to, kad teismas, spręsdamas bylas, dažnai klysta. Teismo klaidas lemia objektyvios ir subjektyvios priežastys. Teismai gali klysti tiek aiškindami ir vertindami faktines bylos aplinkybes, tiek aiškindami ir taikydami įstatymą. Neteisėtą ir nepagrįstą teismo sprendimą gali lemti teisėjų patirties stoka, menka teisinė kvalifikacija ar nesąžiningumas. Be to, teismo sprendimas gali būti klaidingas ir dėl šalių bei kitų asmenų tyčinių ar netyčinių veiksmų – neteisingai nurodytų faktų, melagingų liudytojų parodymų, melagingos eksperto išvados ir t.t. Galimybė analizuoti bylos faktus du kartus – pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, t.y. kad juos analizuos ne vieną kartą ir ne vienas teisėjas, sumažina faktų nustatymo ir jų vertinimo klaidos tikimybę. Tai laikoma vienu iš apeliacijos privalumų.¹¹⁸

Daugelį teismo klaidų taip pat lemia netobula teisės sistema, nuolatinis įstatymų kaitaliojimas, nesusiklosčiusi vienoda teismų praktika. Pagaliau teismo sprendimas gali būti neteisingas dėl esminių proceso pažeidimų, teismui ignoravus paprasčiausias proceso taisykles – proceso principus: neišklausius abiejų šalių, nepranešus šaliai apie teismo posėdį.¹¹⁹

¹¹⁷ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-502-35-07, Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-248-37-07.

¹¹⁸ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė II tomas. Vilnius, 2005. T.2 P.263

¹¹⁹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė II tomas. Vilnius, 2005. T.2 P.263

Teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas reikalauja, kad teismo sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą tikrintų ne įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, o aukštesnė teismo instancija. Galima teigti, kad apeliacijos teisė yra glaudžiai susijusi su teisingumo įgyvendinimu ir taip pat ji yra viena iš esminių byloje dalyvaujančių asmenų procesinių garantijų.¹²⁰ Pažymėtina, kad ir Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijose Nr. Rec(2004)20¹²¹ rekomenduojama valstybėms Europos Tarybos narėms užtikrinti, kad administracinius aktus peržiūrinčio teismo sprendimai bent jau svarbiose bylose galėtų būti skundžiami aukštesniam teismui, išskyrus atvejus, kai pagal nacionalinius įstatymus byla iškart priskiriama nagrinėti aukštesniajam teismui.¹²²

Daugumoje valstybių yra hierarchinė teismų sistema: pirmosios instancijos, antrosios (apeliacinės) instancijos ir galutinės (kasacinės) instancijos teismai. Aukštesnė šios hierarchijos grandis tikrina žemesnės grandies priimtą sprendimą, todėl dažniausiai byla, išnagrinėta pirmosios instancijos teisme, pagal šalių skundą gali patekti į antrosios instancijos teismą, o paskui – ir į aukščiausiąjį teismą. Ši pakopinė teismo sprendimų kontrolė vadinama instancine sistema. Instacinė teismų sistema užtikrina teisingumo konkrečioje byloje įgyvendinimą ir darnią teisės raidą.¹²³

Vadovaujantis LR Prezidento rinkimų, LR Seimo rinkimų, LR rinkimų į Europos Parlamentą ir LR savivaldybių tarybų rinkimų įstatymais, rinkimų komisijų sprendimai yra skundžiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, apygardos administraciniam teismui, LR Seimui ar Respublikos Prezidentui. Visais atvejais skundą nagrinėjanti institucija priima galutinį ir neskundžiamą sprendimą.

Sprendžiant rinkimų ginčus nėra numatyta nei apeliacijos nei kasacijos galimybė dėl apygardos administracinio teismo ar Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimų. Tai yra, asmuo, kuris prieštarauja rinkimų komisijos sprendimui, gali apskųsti tokį sprendimą teismui. Tačiau teismo sprendimo jis negali apskųsti, dėl ko kyla teismo klaidos grėsmė. Teismas, sprenddamas ginčą, gali suklysti, tačiau tokios klaidos yra neįmanoma ištaisyti dėl apeliacinės ar kasacinės instancijos nebuvimo. Visus ginčus sprendžia tik vienos instancijos teismas (apygardos administracinis teismas ar Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas), kurio sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

Apeliacijos galimybė yra itin svarbi sprendimams dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, nes tokia galimybė visų pirma priverstų dar kartą apmąstyti, ar verta rengti

¹²⁰ Ambrasaitė G. Apeliacija administraciniame procese: teisės kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ribojimo galimybės // Jurisprudencija. 2006. Nr. 6(84). P. 42.

¹²¹ Recommendation Rec (2004)20 of the Committee of Ministers to member states on judicial review of administrative acts. Council of Europe Committee of ministers.

¹²² Ambrasaitė G. Apeliacija administraciniame procese: teisės kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ribojimo galimybės // Jurisprudencija. 2006. Nr. 6(84). P.44.

¹²³ 7. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius, 2005.P.264

pakartotinius rinkimus, kas lemtų papildomas valstybės biudžeto išlaidas, o iš kitos pusės užkirstų kelią nesąžiningiems kandidatams būti išrinktais.

Argumentas, kad rengiant apeliacinį procesą užsitęstų teisminis nagrinėjimas nėra pakankamas, nes ESBO pateiktose pavyzdinio rinkimų pažeidimų nagrinėjimo rekomendacijose nurodoma, kad rinkimų pažeidimai turėtų būti išnagrinėti ne vėliau kaip per du mėnesius¹²⁴.

Abejotina, ar tikslinga rinktis greitą ir trumpą rinkimų ginčų nagrinėjimo procesą vietoje ilgesnio, bet leidžiančio išsamiau išnagrinėti ginčo aplinkybes.

Asmenys, nepatenkinti Lietuvos Respublikos administracinių bylų sprendimais ir manydami, kad buvo pažeistos jų teisės, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijoje, gali kreiptis į Europos Žmogaus teisių teismą. Europos Žmogaus teisių konvencijos Pirmojo protokolo 3 str. numato, kad „Aukštosios susitariančios šalys įsipareigoja pagrįstais laiko terminais organizuoti laisvus rinkimus, slaptai balsuojant, sudarydamos tokias sąlygas, kurios garantuotų žmonių nuomonės išraiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas“. 1998 m. spalio 21 d. Europos Žmogaus teisių komisija išnagrinėjo L.Baškauskaitės inicijuotą bylą prieš Lietuvą. Skundo pateikėja, turėdama Lietuvos Respublikos ir JAV pilietybę, mėgino dalyvauti rinkimuose į Lietuvos Respublikos Prezidento postą, iškeldama savo kandidatūrą. Vyriausioji rinkimų komisija atsisakė ją, kaip davusią priesaiką kitai valstybei, įrašyti į kandidatų sąrašą. Šis sprendimas buvo apskūstas Vilniaus apygardos teismui ir šis, remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 56 str., atmetė skundą. Tada pareiškėja pateikė skundą Europos Žmogaus teisių komisijai. Komisija skundą atmetė. Tarp kitų argumentų buvo nurodyti šie: pareiškėja nebuvo išsėmusi vidaus teisinės gynybos galimybių, be to Europos Žmogaus teisių konvencija yra taikoma renkant įstatymų leidybos instituciją, o ne valstybės vadovą.¹²⁵ Tai reiškia, kad prieš pateikiant skundą dėl Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimų, reikia išnaudoti visas galimybes apginti savo teises, kurias suteikia nacionaliniai teisės aktai ir skundą teikti tik dėl pažeidimų rinkimų į Seimą ar Europos Parlamentą metu, nes Respublikos Prezidentas ar savivaldybių tarybos nėra įstatymų leidybos institucijos.¹²⁶

6.9. Balsavimo slaptumo principas

Vienas iš LR Konstitucijoje numatytų rinkimų teisės principų yra balsavimo slaptumo principas. Slapto balsavimo principas kiekvienam rinkėjui užtikrina galimybę laisvai ir nevaržomai

¹²⁴ Petit D. Resolving election disputes in the OSCE area: towards a standard election dispute monitoring system. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Warsaw, 2000. P.13

¹²⁵ Europos žmogaus teisių komisijos sprendimas L.Baškauskaitė prieš Lietuvą. Nr. 41090/98,

¹²⁶ E.Bieliūno pranešimas Rinkimų teisės bylos Europos tarybos institucijose. Teisminė valdžia ir visuomenė : konferencija, skirta Europos Tarybos 50-mečiui paminėti. Vilnius, 1999. P. 151-152

pareikšti savo valią. Vyriausioji rinkimų komisija ar teismai, nagrinėdami rinkimų įstatymų pažeidimus privalo, jei tik tai yra įmanoma, išsaugoti balsavimo slaptumą ir neatskleisti kaip balsavo vienas ar kitas rinkėjas, net tuo atveju, jei toks atskleidimas padėtų išsiaiškinti rinkimų įstatymų pažeidimo aplinkybes. Tai reiškia, kad nagrinėjant rinkimų įstatymų pažeidimus, būtina aiškintis tik tą faktą, ar rinkėjas balsavo savo valia, bet ne tai už kokią partiją ar už kokį kandidatą rinkėjas balsavo. Pažymėtina, kad ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje, išnagrinėtoje 2007 m. kovo 19 d.¹²⁷, apklausdamas liudytojus nagrinėjo tik, ar jie balsavo savo valia ir nebandė nagrinėti klausimo, už kokį kandidatą tiksliai liudytojai balsavo.

6.10. Terminai

2008 m. lapkričio 7 d. išvadoje LR Konstitucinis Teismas nagrinėjo klausimą, kada yra laikoma, jog Vyriausioji rinkimų komisija paskelbė rinkimų rezultatus: ar tada, kai rezultatai paskelbiami internete (pagal LR Seimo rinkimų įstatymą), ar tada kai rezultatai paskelbiami „Valstybės žinių“ numeryje (pagal LR įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymą). Galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo momentas yra svarbus tuo, kad nuo jo pradedamas skaičiuoti rinkimų rezultatų apskundimo terminas. LR Konstitucinis Teismas konstatavo, kad LR Seimo rinkimų įstatymo nuostatos yra specialiosios normos LR įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo atžvilgiu. Todėl ir nagrinėjant, kada galutiniai rinkimų rezultatai yra laikomi paskelbtais, reikia vadovautis LR Seimo rinkimų įstatymo nuostatomis.

Lietuvos Respublikos rinkimų įstatymuose yra numatyti labai trumpi ginčų dėl rinkimų komisijų sprendimų nagrinėjimo terminai. Pavyzdžiui, LR Seimo rinkimų įst. 86 str. nurodyta, kad partijos, iškėlusios kandidatus į Seimo narius, kandidatai į Seimo narius Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų ne vėliau kaip per 24 valandas po to, kai paskelbiami oficialūs rinkimų rezultatai, gali apskųsti Seimui ar Respublikos Prezidentui. Tokiais atvejais Seimas ar Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 48 valandas kreipiasi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo. Konstitucinis Teismas turi išnagrinėti paklausimą ir pateikti išvadą per 72 val. Panašūs skundų nagrinėjimo terminai yra ir kituose rinkimų įstatymuose.

Neabejotina, kad rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimas turi būti greitas ir operatyvus. Daugelio valstybių teisės aktuose yra numatyti rinkimų ginčų nagrinėjimo terminai. Pasirenkant

¹²⁷ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-502-35-07

terminą yra atsižvelgiama į protingumo principą, kadangi per daug trumpi terminai neleidžia išsamiai ir visapusiškai ištirti pažeidimų ar išspręsti rinkimų ginčų. Iš kitos pusės, pernelyg ilgi terminai ar atsainus teismų požiūris į terminų laikymąsi taip gali sukelti problemų. JAV yra buvę atvejų, kai dėl užsitęsusio teismo nagrinėjimo, net ir po rinkimų susirinkus parlamentui, dar ne visi parlamento nariai būdavo žinomi. Nustatant ir rinkimų įstatymuose įtvirtinant rinkimų ginčų nagrinėjimo terminus, yra pageidautina, kad rinkimų ginčai būtų išspręsti iki renkamos institucijos tarnybos laiko pradžios.¹²⁸

Lietuvoje, palyginus su Vakarų Europos šalimis, yra įtvirtinti labai trumpi skundų pateikimo kompetentingoms institucijoms ir skundų nagrinėjimo terminai. Esant trumpiems terminams gali būti sunku įsigilinti į nagrinėjamą bylą, be to Vyriausiosios rinkimų komisijos nariai ar teisėjai tokiu atveju yra priversti spręsti ginčą neturėdami visos reikalingos informacijos.

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija savo pavyzdinėse rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo rekomendacijose yra nurodžiusi, kad skundų padavimo terminas gali būti iki vieno mėnesio, o nagrinėjimo terminas gali trukti iki dviejų mėnesių.¹²⁹

Tai, kad Lietuvoje yra numatyti pernelyg trumpi rinkimų pažeidimų nagrinėjimo terminai parodo Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. ir 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimai, kuriais atsisakyta priimti Respublikos Prezidento paklausimus, nes jie pateikti praleidus rinkimų įstatymuose nustatytus terminus. Tai, kad vienodu pagrindu yra atsisakoma priimti net du paklausimus dėl Seimo rinkimų, kai iš viso Konstituciniam Teismui buvo pateikti tik trys paklausimai, įrodo, kad teisinis reglamentavimas, nustatantis itin trumpus terminus, yra neefektyvus ir sukelia nereikalingų kliūčių siekti teisingų rinkimų rezultatų.

6.11. Rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių baudžiamąją atsakomybę, kvalifikavimo ypatumai

LR baudžiamojo kodekso 173 str. nurodyta, kad asmuo, siekdamas paveikti rinkimų ar referendumo rezultatus suklastojęs rinkėjų sąrašą, turinčių teisę dalyvauti referendume piliečių sąrašą, balsų skaičiavimo protokolą, rinkimų ar referendumo biuletenį, pagaminęs didelį kiekį rinkimų ar referendumo netikrų biuletenių arba panaudojęs suklastotą ar netikrą rinkimų ar referendumo dokumentą, yra baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dviejų metų. Jeigu dėl tokios asmens veikos rinkimai ar

¹²⁸ Huefner S. F. Remediating election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.293

¹²⁹ Petit D. Resolving election disputes in the OSCE area: towards a standard election dispute monitoring system. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Warsaw, 2000. P.13

referendumas buvo pripažinti negaliojančiais arba tai turėjo reikšmingos įtakos rinkimų ar referendumo rezultatams, tada asmuo baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų.

Pagal LR baudžiamojo kodekso 174 str., asmuo, siekdamas paveikti rinkimų rezultatus neteisingai suskaičiavęs ir užfiksavęs rinkėjų balsus, yra baudžiamas viešaisiais darbais arba bausda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Jeigu dėl tokios asmens veiklos, rinkimai buvo pripažinti negaliojančiais arba tai turėjo reikšmingos įtakos rinkimų rezultatams, asmuo baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

Svarbi ypatybė, susijusi su rinkimų pažeidimų, užtraukiančių baudžiamąją atsakomybę, nagrinėjimu yra tai, kad Lietuvos baudžiamajame kodekse rinkimų rezultatų panaikinimas ir pakartotinių rinkimų skelbimas sudaro kvalifikuojančią nusikaltimo sudėtį. Tai yra, kaltinamajam turi būti skirta sunkesnė bausmė, jei Vyriausioji rinkimų komisija ar LR Seimas, pripažinę, jog buvo šiurkščiai pažeisti rinkimų įstatymai ir dėl to neįmanoma nustatyti esminių rinkimų rezultatų, paskelbia pakartotinius rinkimus ir lengvesnė bausmė – jeigu neskelbia. Tokia nuostata yra abejotina teisingumo ir asmenų lygybės prieš įstatymą atžvilgiu. Abejotina, ar yra teisinga už tuos pačius nusikalstamus veiksmus skirti skirtingas bausmes, kai rinkimų įstatymuose nėra aiškių ir tikslų kriterijų, kada tie pakartotiniai rinkimai turi būti rengiami. Situaciją galima būtų iliustruoti tokiu pavyzdžiu:

Vienmandatėje rinkimų apylinkėje A, kurioje balsavo 10 000 rinkėjų, tarp pirmąsias dvi vietas užėmusių kandidatų yra 2000 balsų skirtumas. Įtariama, kad įtariamasis A sugadino 500 biuletenių, t.y. 5 proc. visų biuletenių. Vyriausioji rinkimų komisija matydama, kad net ir priskyrus 500 balsų antrąją vietą užėmusiam kandidatui, esminis rinkimų rezultatas nepasikeistų ir laimėtojas liktų tas pats, turėtų nuspręsti nerengti pakartotinių rinkimų. Tokiu atveju, įtariamajam A grėstų mažesnė bausmė.

Vienmandatėje rinkimų apylinkėje B, kurioje balsavo 5 000 žmonių, tarp pirmąsias dvi vietas užėmusių kandidatų yra 200 balsų skirtumas ir yra įtariama, kad įtariamasis B sugadino 250 balsavimo biuletenių, t.y. taip pat 5 proc. visų biuletenių. Kadangi skirtumas tarp pirmąsias dvi vietas užėmusių kandidatų yra mažesnis už sugadintų biuletenių skaičių ir priskyrus visus sugadintus biuletenius antrąją vietą užėmusiam politikui esminis rinkimų rezultatas pasikeistų, tai Vyriausioji rinkimų komisija turėtų pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais, o įtariamajam B tokiu atveju teismas turėtų taikyti didesnę bausmę.

Iš šio pavyzdžio matyti, kad įtariamajam B skaičiuojant absoliučiais skaičiais sugadinus mažesnę kiekį biuletenių, nei įtariamasis A, o skaičiuojant procentine išraiška, sugadinus tokį pat kiekį biuletenių kaip ir įtariamasis A, bausmė grėstų didesnė.

Dar sudėtingesnė situacija būtų pažeidėjams įvykdžius subtilesnį ir labiau latentišką įstatymų pažeidimą. Pavyzdžiui, JAV tiek per 2004 m. rinkimus tiek per 2006 m. rinkimus pažeidėjai suklaidindavo rinkėjus, rinkimų išvakarėse prisistatydami rinkimus organizuojančios įstaigos atstovais ir pranešdami, kad dėl techninių priežasčių balsavimas vyks kitą dieną ar kitoje vietoje.¹³⁰ Įvykdžius tokį pažeidimą, iš karto būtų sunku nustatyti suklaidintų žmonių skaičių, nes akivaizdu, kad ne visi suklaidinti rinkėjai nedelsdami kreiptųsi į teisėsaugos institucijas. Todėl realus pažeidimo mastas išaiškėtų tik po tam tikro laiko ikiteisminio tyrimo įstaigoms atlikus išsamų tyrimą, tuo tarpu Vyriausioji rinkimų komisija ar LR Seimas turi per pakankamai trumpą laiką priimti sprendimą dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, ir neturėdami išsamių duomenų apie pažeidimo mastą gali nuspręsti nerengti pakartotinių rinkimų. Tai reiškia, kad tai ar pažeidėjui bus skirta didesnė ar mažesnė bausmė priklausys tik nuo ikiteisminio tyrimo įstaigų darbo greičio, tai yra, ar spės ikiteisminio tyrimo įstaiga iki Vyriausiosios rinkimų komisijos ar LR Seimo sprendimo nustatyti pažeidimo mastą, ar nespės.

Vienas iš pagrindinių tikslų nustatant didesnę bausmę už nusikaltimo įvykdymą yra nusikaltimų prevencija. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į veikos pavojingumą, nustato kvalifikuojančias nusikaltimų sudėtis tam, kad atgrasinti nusikalsti ketinančius asmenis nuo sunkesnių nusikaltimų įvykdymo. Tikimasi, kad asmuo vengs įvykdyti sunkesnę nusikaltimą, jeigu žinos, kad už jį yra skiriama didesnė bausmė. Lyginamojoje baudžiamajoje teisėje yra pavyzdžių, kai veikų kriminalizavimu ir bausmių už neteisėtas veikas sugriežtinimu iš esmės yra siekiama įbauginti potencialų nusikaltėlį, kad jis nedarytų nusikaltimo, nors tokiomis priemonėmis šis tikslas ir ne visada yra pasiekiamas.¹³¹

Baudžiamajame kodekse kartais yra numatoma, koks nusikaltimu padarytos žalos mastas turi būti, kad nusikalstama veika atitiktų kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį ir kokios aplinkybės yra laikomos sunkinančiomis. Pavyzdžiui, Baudžiamojo kodekso 190 str. yra tiksliai, pasitelkiant aritmetinius skaičius ir minimalaus gyvenimo lygio dydį, nurodyta, koks turtas yra laikomas didelės ar nedidelės vertės. Rinkimų įstatymų pažeidimų, užtraukiančių baudžiamąją atsakomybę, atveju tokio tikslumo nėra ir tai, manytina, yra ydinga. Asmuo prieš įvykdydamas rinkimų pažeidimą, užtraukiantį baudžiamąją atsakomybę, nežino ir negali žinoti, ar jo padaryta veika bus traktuojama kaip sunkesnis ar kaip lengvesnis nusikaltimas, nes jis negali iš anksto nuspėti Vyriausiosios rinkimų komisijos, LR Seimo ar Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo dėl rinkimų rezultatų patvirtinimo ar nepatvirtinimo. Todėl nusikaltimo prevencijos ir atgrasymo nuo nusikaltimo padarymo tikslas nėra pasiekiamas.

¹³⁰ Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. P.273

¹³¹ LR Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas, Žin., 1997, Nr. 104-2644

Rinkimų rezultatus tvirtinti ar juos panaikinti turi teisę Vyriausioji rinkimų komisija, kuri yra įstatymų vykdomoji institucija. Abejotina, ar teisinga tai, kad įstatymų vykdomosios institucijos sprendimai patvirtinti ar nepatvirtinti rinkimų rezultatus įtakoja baudžiamojo nusikaltimo kvalifikavimą ir skiriamos bausmės dydį.

6.12. Nuostolių atlyginimas

Lietuvos Respublikos rinkimų įstatymuose nėra reglamentuotas nuostolių, padarytų valstybei ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims pažeidžiant rinkimų įstatymus, atlyginimo klausimas. Įvykus rinkimų įstatymų pažeidimui, kartais tenka rengti pakartotinius rinkimus, kas neišvengiamai yra susiję su papildomomis valstybės išlaidomis. Taip pat tam tikrų nuostolių patiria partijos, iškėlusios kandidatus, ar nepriklausomi kandidatai, nes jiems tenka papildomų išlaidų, susijusių su rinkimine kampanija, našta. Todėl, manytina, kad būtų racionalu reglamentuoti nuostolių, atsiradusių dėl rinkimų įstatymų pažeidimo, atlyginimo tvarką. Nuostolių atlyginimo institutas kartu pasitarnautų ir kaip prevencinė priemonė užkertant kelią rinkimų įstatymų pažeidimų plitimui.

LR civilinio kodekso XXII skyriuje yra numatytas deliktinės atsakomybės institutas. Tačiau nukentėjusiajam asmeniui gali būti sudėtinga išreikalauti nuostolių atlyginimo civilinio kodekso numatyta tvarka vien todėl, kad sprendimą dėl pakartotinių rinkimų organizavimo priima, bet Vyriausioji rinkimų komisija, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ar LR Seimas. Pažeidėjas visuomet gali gintis, kad jis pats asmeniškai neįtakojo valstybės institucijų sprendimų, todėl valstybės institucijos pačios turi prisiimti atsakomybę dėl patiriamų išlaidų. Todėl, manytina, nukentėjusiems asmenims būtų lengviau ginti savo teises, jeigu teisės aktuose (Civiliniame kodekse ar rinkimų įstatymuose) būtų tiksliau reglamentuota nuostolių atlyginimo tvarka.

Išvados

1. Lietuvoje yra labai daug teisės aktų, vienaip ar kitaip susijusių su rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimu. Todėl būtų prasminga numatyti rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo procedūras tik keliuose teisės aktuose, atsisakant rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo reglamentavimo pačiuose rinkimų įstatymuose. Taip pat būtų prasminga atsisakyti draudžiamų veikų rinkimų metu nustatymo teisės aktuose, kadangi iš esmės tos pačios veikos yra nurodomos LR baudžiamajame kodekse.

2. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra nustatyta, kad pakartotinių rinkimų rengimas yra nusikaltimą sunkinanti aplinkybė. Teisinio reguliavimo, kad rinkimų rezultatų panaikinimas ir pakartotinių rinkimų skelbimas sudaro kvalifikuojančią nusikaltimo sudėtį, vertėtų atsisakyti. Toks reglamentavimas, kai asmens bausmės dydis priklauso nuo Vyriausiosios rinkimų komisijos, Vyriausiojo administracinio teismo ar LR Seimo sprendimų, nėra teisingas įtariamojo asmens atžvilgiu.

3. Tam, kad teisminis procesas būtų teisingas ir objektyvus būtina, kad jis vyktų viešai ir suinteresuoti ginčo baigtimi asmenys galėtų pareikšti savo argumentus. Tačiau tai nėra užtikrinama nagrinėjimo Konstituciniame Teisme atveju.

4. Šiuo metu pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus tik tam tikri asmenys gali skųstis dėl rinkimų komisijos veiklos. Manytina, būtų teisinga numatyti rinkimų įstatymuose teisę visiems rinkimų teisę turintiems asmenims ar, pavyzdžiui 50 ar 100, žmonių grupėms skųsti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus.

5. Būtina numatyti teisę asmenims tiesiogiai kreiptis į teismą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui Seimo rinkimų metu.

Summary

Lithuania elects the President of the Republic, the parliament of the Republic of Lithuania (Seimas), the Parliament of Europe and the municipal councils.

All those elections are organising and conducting by the Central Electoral Committee, which is a permanent supreme state institution for elections and referendums, provided for in the Constitution of the Republic of Lithuania. Some of the tasks of Central Electoral Committee are to resolve all the disputes and to investigate complaints concerning election campaigning; supervise the implementation of election laws, declare results of elections invalid.

Decisions of the Central Electoral Commission or its other acts, except decisions of the Central Electoral Commission which have been adopted after closing of the polls during parliament's election, may be appealed to the Supreme Administrative Court of Lithuania. The decision of the Supreme Administrative Court of Lithuania shall become effective from its pronouncement.

Decisions of the Central Electoral Commission or its other acts which have been adopted after closing of the polls during parliament's election may be appealed to the Seimas or the President of the Republic. In such cases, the Seimas or the President of the Republic shall, not later than within 48 hours, appeal to the Constitutional Court with the inquiry concerning the violation of the elections.

The Constitutional Court shall investigate and evaluate the decision of the Central Electoral Committee. Basing itself on the findings of the Constitutional Court, the Seimas shall adopt the final decision concerning the violation of the elections. If the Constitutional Court makes a conclusion that the Law on Elections to the Seimas has been severely violated or election documents have been falsified and this has had an essential influence on the establishment of the election results, the Seimas of the Republic of Lithuania may to declare the elections invalid; or to establish real essential election results according to the vote counting records or other election documents submitted by electoral committees. Also, the Seimas shall pass a resolution on legally and illegally elected Seimas members.

Criminal violations which election laws or Criminal Code defined to be criminal in nature and providing penalty of imprisonment and/or fine are judged by regular courts. It should be noted that regular courts can not declare the results of the elections invalid.

Literatūra:

Teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014,
- 2) Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas, Nr. VIII-1870, 2000-07-18, Žin., 2000, Nr. 59-1760,
- 3) Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, Nr. X-1599, 2008-06-12, Žin., 2008, Nr. 71-2721,
- 4) Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas, Nr. IX-1837, 2003-11-20, Žin., 2003, Nr. 115-5192,
- 5) Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, Nr. X-1001, 2006-12-21, Žin., 2006, Nr. 143-5445,
- 6) Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas, Nr. IX-985, 2002-06-20, Žin., 2002, Nr. 68-2774
- 7) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, Nr. I-67, 1993-02-03, Žin., 1993, Nr. 6-120
- 8) Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, Nr. VIII-1927, 2000-09-19, Žin., 2000, Nr.85-2566
- 9) Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Nr. ADM, Žin., 1985, Nr. 1-1,
- 10) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Nr. VIII-1968, 2000-09-26, Žin., 2000, Nr.89-2741
- 11) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Nr. IX-785, 2002-03-14, Žin., 2002, Nr.37-1341,
- 12) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Nr. VIII-1864, 2000-07-18, Žin. 2000, Nr.74-2262,
- 13) Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr. I-47 “Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos ir rekomendacijų patvirtinimo” pakeitimo“, Nr. I-109, 2008-08-08, Žin., 2008, Nr. 94-3712,
- 14) Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas „Dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarkos“, Nr. 32, 2008-06-26, Informaciniai pranešimai, 2008, Nr. 49-716,

15) LR Konstitucinio Teismo sprendimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“, Žin., 2007, Nr. 100-4082

16) Recommendation Rec (2004)20 of the Committee of Ministers to member states on judicial review of administrative acts. Council of Europe Committee of ministers.

[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Conv_Rec_Res/Rec\(2004\)20%20E%20judicial%20review%20%20admin%20acts.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/administrative_law_and_justice/Texts_&_Documents/Conv_Rec_Res/Rec(2004)20%20E%20judicial%20review%20%20admin%20acts.pdf) (tikrinta 2008-12-17)

17) Code of good practice in electoral matters. European commission for democracy through law (Venice commission). [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-EL\(2002\)005-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-EL(2002)005-e.asp)(tikrinta 2008-12-17)

18) Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Žin., 2006, Nr. 68-2497

19) Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Žin., 2002, Nr. 77-3288

20) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Žin., 1995, Nr. 40-987

Mokslinė literatūra:

1. E.Bieliūno pranešimas Rinkimų teisės bylos Europos tarybos institucijose. Teisminė valdžia ir visuomenė : konferencija, skirta Europos Tarybos 50-mečiui paminėti. Vilnius, 1999.

2. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Kaunas, 2002.

3. Favoreu L. Konstituciniai teismai. Vilnius, 2001.

4. Petkevičius P. Administracinių teisės pažeidimų bylų teisena. Vilnius, 2003.

5. Richard Ghevontian pranešimas Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje: tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30 - liepos 1 d. Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.

6. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius, 2003.

7. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius, 2005.

8. Asshidiqie J. Handbook on election result dispute settlement Constitutional court of the Republic of Indonesia. 2004. http://aceproject.org/ero-en/topics/electoral-dispute-resolution/Handbook_Election_Result_Dispute_Settlement.pdf/view (tikrinta 2008-12-17)

9. Huefner S. F. Remedying election wrongs // Harvard Journal on Legislation. 2007, Vol. 44. <http://www.electionlawissues.org/huefner.pdf> (tikrinta 2008-12-17)

10. Petit D. Resolving election disputes in the OSCE area: towards a standard election dispute monitoring system. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Warsaw, 2000. http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/12350_130_en.pdf.html (tikrinta 2008-12-17)

11. Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Луговой В.В. Сравнительное избирательное право. Москва, 2003.

12. Автономов А.С., Веденеев Ю.А., Дегтярева О.В., Луговой В.В., Лысенко В.И. Зарубежное избирательное право. Москва, 2003.

13. Вешняков А.А., Алебастрова И.А., Веденеев Ю.А., Маклаков В.В. Сборник нормативных правовых актов зарубежного избирательного законодательства. Москва, 2004.

Periodiniai leidiniai:

1. Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai // Teisė. 2003. Nr. 46. P. 7-18

2. Ambrasaitė G. Apeliacija administraciniame procese: teisės kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ribojimo galimybės // Jurisprudencija. 2006. Nr. 6 (84). P. 41-46.

3. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir demokratinių rinkimų instituto konstitucinių pagrindų apsauga // Jurisprudencija. 2007. Nr.4 (94). P.7-14.

4. Sauliūnas D. Audriaus Butkevičiaus fenomenas, arba ar gali parlamentas nuspręsti kitaip negu teismas? // Justitia. 1999. Nr.3. P. 7-10.

5. Šileikis E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? // Justitia. 2006. Nr. 1(59). P. 13-31.

6. Šinkūnas H. Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje // Teisė. 2003. Nr. 49. P.112-123.

7. Vėlyvis S. Abromavičienė G. Kai kurios kreiptis į teismą bendrosios sąlygos // Jurisprudencija. 2006. Nr. 2 (80). P.123-133.

Teismų praktika:

1. LR Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada, Žin., 1996, Nr. 114-2644.

2. LR Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas, Žin., 1997, Nr. 104-2644.

3. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, Žin., 2004, Nr. 163-5955 .

4. LR Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada, Žin., 2008, Nr. 130-4992.

5. LR Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas, Žin., 2008, Nr. 130-4993.

6. LR Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas, Žin., 2008, Nr. 130-4994.
7. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-575-4-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1> (tikrinta 2008-12-17)
8. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-403-11-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
9. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-143-16-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
10. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-415-23-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
11. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 24 d. sprendimas, administracinėje byloje Nr. R-403-32-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
12. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-556-33-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
13. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-575-36-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
14. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-502-35-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
15. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-248-37-07, *<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)*
16. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. balandžio 5 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-756-38-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)
17. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. rugsėjo 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R-143-41-07,
<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)

18. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. sausio 3 d. nutartis, Administracinėje byloje Nr. AS-469-12-08,

<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1>(tikrinta 2008-12-17)

19. Europos žmogaus teisių komisijos sprendimas L.Baškauskaitė prieš Lietuvą. Nr. 41090/98, HUDOC internetinė duomenų bazė,

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=bauskauskaite%20%7C%20lithuania&sessionid=17294880&skin=hudoc-en> (anglų k., tikrinta 2008-12-17)